

Tijdschrift

voor

Strafbeeld

en

Gevangeniswezen

FATIK

26ste jaargang • juli-augustus-september 2008 • nummer 119

Driemaandelijks uitgave

FATIK is een uitgave van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

Inhoud

Editoriaal

3

- Schotten kiezen voor minder cellen
Veerle Scheirs

Artikelen

4

- "Komen criminelen te vroeg vrij?"
Over suggestieve vragen en de zoektocht naar genuanceerde antwoorden in verband met de tijdsvoorwaarden voor voorwaardelijke invrijheidstelling
Eric Maes
- Het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik: een stand van zaken
Roel Verellen
- Wat weten we over het gebruik van drugs voor, tijdens en na de detentie in Europa?
Liesbeth Vandam
- Vertalers en bewakers van 'herstel' in de gevangenis
Bart Claes & Wim Duerloo

Ook dat nog

31

Afgiftekantoor: 9000 Gent 1
Bg FATIK PA3A9108
Afzendadres: Liga voor Mensenrechten
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent
V.U.: Jos Vander Velpen
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent

LIGA
VOOR **MENSENRECHTEN** N.V.

www.mensenrechten.be

FATIK

Tijdschrift voor Strafbeleid en
Gevangeniswezen
Verschijnt vier keer per jaar
26ste jaargang
juli-augustus-september 2008, nummer 119

Redactie

Hoofdredactie: Tom Daems
Eindredactie: Angela van de Wiel
Redactie: Jan Adams, Tina Demeersman, Chris Hermans, Peter Janssen, Peter Pletincx, Luc Robert, Marc Tassier, Karen Verpoest, Veerle Scheirs

Vormgeving: Bram Wets

Abonnement op FATIK? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw.
Gebroeders De Smetstraat 75, 9000 Gent
tel: 09/223.07.38 – fax.: 09/223.08.48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: <http://www.mensenrechten.be>

Redactionele samenwerking en disclaimer

*FATIK, Tijdschrift voor Strafbeleid en
Gevangeniswezen* strekt tot een zo volledig
mogelijke berichtgeving over de evoluties op
het vlak van strafbeleid en gevangeniswezen.

Voor publicatie aangeboden teksten mogen
rechtstreeks naar het redactiesecretariaat
worden gestuurd. De redactie behoudt zich
alle rechten voor de publicatie van ingezonden
teksten, artikels, werken, advertenties ed. te
weigeren.

Aan de totstandkoming van deze publicatie
is de uiterste zorg besteed. Voor informatie
die nochtans onvolledig of onjuist is
opgenomen, aanvaarden de redactie en de
uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke
auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen
redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabbonementen

Lid + abonnement op Tijdschrift voor
Mensenrechten: 27 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor
Strafbeleid en Gevangeniswezen: 35 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 60 €
Steunend lid + abonnement op beide
tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van
het lidmaatschap, een abonnement op de
tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

De inhoudstafels van de oudere jaargangen zijn
consulteerbaar op de website van de Liga voor
Mensenrechten - www.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden veelevoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers
of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt FATIK gedrukt op kringlooppapier en
zonder vluchtige Organische Stoffen door Druk in de Weer, Gent

Editoriaal

3

- **Schotten kiezen voor minder cellen**
Veerle Scheirs

Artikelen

4

- **“Komen criminelen te vroeg vrij?”**
Over suggestieve vragen en de zoektocht naar genuanceerde
antwoorden in verband met de tijdsvoorwaarden voor voorwaardelijke
invrijheidstelling
Eric Maes
- **Het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en de Vlaamse
Gemeenschap inzake begeleiding en behandeling van daders van
seksueel misbruik: een stand van zaken**
Roel Verellen
- **Wat weten we over het gebruik van drugs voor, tijdens en na de
detentie in Europa?**
Liesbeth Vandam
- **Vertalers en bewakers van ‘herstel’ in de gevangenis**
Bart Claes & Wim Duerloo

Ook dat nog

32

- **Staten-generaal van het Europees gevangeniswezen**
- **Van je familie moet je ‘t hebben!**
- **Straf blad!**
- **Studiedag ‘Hoe punitief is België’**
- **28 november 2008: studiedag over de beperkte rechten van
gedetineerden op sociale zekerheid**

Schotten kiezen voor minder cellen

In juli stelde de Schotse *'Prisons Commission'* het resultaat van 9 maanden werk voor. In het rapport *'Scotland's choice'*¹ kiest de Commissie McLeish² radicaal voor een nieuwe toekomst voor het Schotse penaal beleid. Stijgende gevangenispopulaties, overbevolkte gevangenissen en ondoeltreffende straffen kenmerken de Schotse penale politiek. Met een gevangenisratio van 141 per 100.000 inwoners staat Schotland na Luxemburg, Spanje, Engeland en Wales, bovenaan het lijstje van de Europese Unie.³ De Schotse overheid wil daarom maatregelen nemen om de gevangenispopulatie te reduceren. De gevangenispopulatie is immers geen extern gegeven, maar kan beïnvloed worden door beleidskeuzes. In het rapport klinkt dit als volgt:

*'We have to make a choice between a negative future and a positive one, one requires us to do nothing at all; the other will require us to think differently about what we want punishment to do and to make some changes in how we go about achieving this...'*⁴

*'The means of reducing the costs of imprisonment – to individuals, to communities, and to the society – are within our control.'*⁵

In het rapport van de *'Prisons Commission'* wordt gekozen voor een progressieve koers in het strafbeleid. Minder gevangenisstraffen ten voordele van gemeenschapsgerichte alternatieven is de basisfilosofie. De gevangenisstraf moet gereserveerd blijven voor diegenen *'whose offences are so serious that no other form of punishment will do and for those whose pose a threat of serious harm to the public.'* De gevangenispopulatie terugdringen tot 5000 gedetineerden, in tegenstelling tot de meer dan 7200 vandaag, wordt als expliciet streefdoel voorop gesteld. Om deze doelstelling te realiseren zal aan klaagden, die voorheen veroordeeld zouden worden tot een gevangenisstraf van 6 maanden of minder, een alternatieve maatregel worden opgelegd. Ook het gebruik van de voorlopige hechtenis zal worden teruggeschroefd, waarvoor meer en betere alternatieven zullen worden uitgewerkt. Daarnaast zal er massaal geïnvesteerd worden in gemeenschapsgerichte alternatieven.⁶

Deze benadering en aanpak van de Schotten staat in schril contrast tot het huidige Belgische beleid waarin het *'ultimum remedium'* principe steeds meer uitgehold lijkt te worden en de gevangenispopulatie eerder als een extern gegeven, wordt aanschouwd.⁷ Waar de Schotse Commissie McLeish het bijbouwen van extra cellen als een onnodige financiële en sociale kost ziet, blijkt dit voor onze Minister juist een voorwaarde te zijn voor de verdere implementatie van het penaal beleid. De gevangenisstraf als *'ultimum remedium'* lijkt daarom in de Belgische penale politiek eerder een verplichte stijlformule, dan een expliciete beleidskeuze.⁸

Niettegenstaande er opmerkingen op dit rapport kunnen geformuleerd worden en er vragen kunnen gesteld worden naar de implementatie ervan, vind ik het rapport van de commissie McLeish bijzonder moedig. De Schotse overheid beseft dat zij een belangrijke en waarschijnlijk zeer moeilijke keuze te maken heeft en is hiervoor bereid de nodige, soms moeilijke, beleidsbeslissingen te nemen. Het terugdringen van de gevangenispopulatie en het realiseren van een humane strafrechtsbedeling gaat immers niet vanzelf. Nee, hiervoor is er nood aan actie en doelgerichte beleidskeuzes.

Veerle Scheirs *

1 *Scotland's Choice, Report of the Scottish Prisons Commission, July 2008*, <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2008/06/30162955/0>

2 *De Schotse Prisons Commission, de Commissie McLeish, werd in het leven geroepen met als doel de aanzet te geven tot een grondige hervorming van het Schotse penale beleid. De Schotse regering heeft duidelijk de ambitie de aanbeveling die door de commissie werden voorgesteld, te implementeren, waardoor het politiek gewicht van deze expertencommissie niet miskend mag worden.*

3 *Scotland's Choice*, p. 11.

4 *Scotland's Choice*, p. 1.

5 *Scotland's Choice*, p. 11.

6 *Voor een meer uitgebreide inhoudelijk uiteenzetting van dit rapport, verwijs ik graag naar de volgende aflevering van FATIK (nr 120).*

7 *Herinner de vorige aflevering van FATIK waarin het Masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden aan een kritische analyse werd onderworpen.*

8 *Zie ook Daems, T., 'Baksteen in de maag, steengruis in de nieren; de beleidsnota justitie en het masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden', Panopticon, 2008, 4, 71-78.*

9 *Voor een meer kritische analyse van de voorgestelde maatregelen (bv. gevaar voor netwidening, afwijzing rechterlijke macht,...), een terugkoppeling naar de Belgische penale politiek en de reactie van Fergus Mcneill, een van de auteurs van het rapport, verwijs ik graag naar de volgende aflevering van FATIK (nr 120).*

* Veerle Scheirs is Wetenschappelijk medewerker, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.

“Komen criminelen te vroeg vrij ?” Over suggestieve vragen en de zoektocht naar genuanceerde antwoorden in verband met de tijdsvoorwaarden voor voorwaardelijke invrijheidstelling¹

Eric Maes*

In de recente beleidsverklaring van de nieuwe minister van Justitie Jo Vandeurzen wordt voorgesteld om de rechter ten gronde meer inspraak te verlenen op het vlak van de voorwaardelijke invrijheidstelling (verder afgekort als: VI).² Daarmee voegt de nieuwbakken minister een volgend hoofdstuk toe aan het debat over de voorwaardelijke invrijheidstelling. De discussie over VI wordt overigens zowat bij elke regeringsonderhandeling gevoerd.

Kennelijk wordt aan de VI een grote symbolische waarde toegekend. De aandacht voor de VI staat echter niet in verhouding tot haar kwantitatief belang. De VI vertegenwoordigt in feite slechts een minderheid van de invrijheidstellingen die jaarlijks worden toegekend. Meer dan 80% van de veroordeelde gedetineerden wordt op een andere manier in vrijheid gesteld.³ Soms bij strafeinde, maar in de grote meerderheid van de gevallen via een systeem van voorlopige invrijheidstelling. Deze laatste maatregel die vooral vanaf de jaren '80 en '90 onder druk van de overbevolking een explosieve ontwikkeling kende⁴, geldt vandaag de dag nog steeds als invrijheidstellingsmodaliteit bij uitstek voor gedetineerde veroordeelden met een straf totaal van drie jaar of minder. Dit zal wellicht nog enige tijd zo blijven, aangezien de wet op de externe rechtspositie⁵ voor deze veroordeelden nog niet in werking is getreden.

De sterke aandacht die er aan de VI wordt besteed, is nochtans ook niet zo verwonderlijk. Bij een aantal langgestrafte veroordeelden wordt de mogelijkheid van een vervroegde invrijheidstelling met argusogen

gevolgd. Ernstige incidenten met gedetineerden die voorwaardelijk in vrijheid zijn gesteld, kunnen bovendien op heel wat publieke (media-)aandacht rekenen. Dat de gebeurlijke invrijheidstelling van bepaalde veroordeelden soms bij slachtoffers de emoties hoog doet oplopen, hoeft ook niet te verwonderen.

1. Krachtlijnen binnen het VI-debat en recente wetgevende hervormingen

Wanneer de VI in het middelpunt van de politieke en media-aandacht komt te staan, draait de discussie vaak om het bestaansrecht van de VI op zich. Op zijn minst leidt het tot overwegingen tot aanpassing van de toepasselijke tijdsvoorwaarden, of het tijdstip waarop men voor VI in aanmerking kan komen (de zgn. VI-toelaatbaarheidsdatum).

Soms wordt er inderdaad geopperd dat *'een straf een straf moet zijn'*. In dat verband wordt er dan voor gepleit om gedetineerden strafeinde te laten doen (dus zonder mogelijkheid tot vervroegde invrijheidstelling). Niet zelden laat men zich bij dit streven leiden door vanuit de media georganiseerde *"polls"* bij de bevolking of door oprispingen vanuit (slachtoffer)organisaties⁶, bijvoorbeeld naar aanleiding van gebeurtenissen die de publieke opinie ernstig hebben beroerd.⁷ Het thema van de VI is stilaan alleszins verworden tot één van de klassieke vragen in enquêtes die worden uitgevoerd in de aanloop naar de parlementsverkiezingen.

* Eric Maes is eertaalwoordend assistent bij het Departement Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (FOD Justitie) en plaatsvervangend assessor (penitentiaire zaken) bij de strafuitvoeringsrechtbank te Antwerpen.

1 Deze tekst is een aangepaste versie van een deel van de toespraak "Reflecties m.b.t. de externe rechtspositie van de veroordeelde en de strafuitvoeringsrechtbank", gehouden tijdens het colloquium "De strafuitvoering: quo vadis?" (georganiseerd door de Hoge Raad voor de Justitie, op 16 mei 2008).

2 Zie verder voor een nadere omschrijving van het concrete voorstel.

3 Zie FOD Justitie, Justitie in cijfers 2007, p. 55 (www.just.fgov.be – rubriek 'Publicaties' of 'Statistieken - Afdeling Statistieken').

4 Zie hierover bijvoorbeeld: MAES, E., "Développements récents dans le processus décisionnel relatif à la libération conditionnelle en Belgique. De quelques aspects quantitatifs et qualitatifs", *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 2003, nr. 2, p. 206-231.

5 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S., 15 juni 2006.

6 Zie bijvoorbeeld: VERBRUGGEN, F., "Ceci n'est pas une récidive": wettelijke herhaling en de tijdsvoorwaarde bij voorwaardelijke invrijheidstelling, *FATIK*, nr. 109, 2006, die in dit verband onder meer ook verwijst naar een internet-enquête van de vzw 'Ouders van een vermoord kind' (p. 20).

7 Zie bijvoorbeeld ook de petitie-actie die werd georganiseerd na opheldering van de feiten in het kader van de affaire-Dutroux (augustus 1996). Zie hierover ook meer uitgebreid: MAES, E., "Het wettelijk kader. Korte historiek, inhoud en commentaren", in GOETHALS, J. en BOUVERNE-DE BIE (ed.), *Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding*, Academia Press, 2000, p. 14.

In het kader van dergelijke bevragingen is de vraagstelling soms echter dermate suggestief geformuleerd dat het resultaat nauwelijks hoeft te verbazen. Is het verwonderlijk dat 68 % van de (Vlaamse) opinie bevestigend antwoordt op de Telefactsvraag 'Komen criminelen te vroeg vrij (Wet-Lejeune)?' Zoals prof. Johan Goethals (KUL) onlangs nog stelde, "[...] suggereert [deze vraag] dat de Wet Lejeune een wet is die criminelen te vroeg vrijlaat, en geeft [hij] door zijn eenzijdige formulering ('te vroeg') bovendien aan de respondent de aanwijzing dat dit inderdaad het geval is."⁸ Meer onderbouwde wetenschappelijke analyses geven dan ook een genuanceerder beeld. Daaruit blijkt dat de bevolking weliswaar negatiever staat tegenover VI dan academici en professionals, doch haar houding is minder negatief dan door de media wordt voorgespiegeld. Opvallend is trouwens ook dat een groot deel van de bevrageden stelt geen duidelijk beeld te hebben van de wetgeving terzake.⁹

Dat de mening van Jan Modaal mee de opvattingen en agenda van sommige politici en politieke partijen over de VI bepaalt, staat nochtans buiten kijf. In het zog van de uitslag op de door de openbare televisie-omroep georganiseerde 'Doe de Stemtest' in 2003, deed bijvoorbeeld toenmalig sp.a-voorzitter Steve Stevaert het voorstel om de VI af te schaffen: bij nader inzien ging het er om aan de rechter de mogelijkheid te geven een vast (en niet voor inkorting vatbaar) strafdeel op te leggen, met daar bovenop een voorwaardelijk deel waarvan de effectieve uitvoering zou afhangen van het gedrag van de gedetineerde.¹⁰ Sommige voorstellen gaan trouwens nog een stap verder en beogen een afschaffing van de VI zonder meer (zelfs nog zonder de mogelijkheid van een voorwaardelijk strafdeel), en dit al dan niet beperkt tot bepaalde categorieën van veroordeelden. Illustratief hiervoor zijn een aantal recente wetsvoorstellen die werden geformuleerd door het Vlaams Belang (Blok).¹¹

Tegenover de idee om de VI resoluut naar de prullenmand te verwijzen, staat een wat mildere variant. Daarbij wordt niet het VI-systeem op zich in vraag gesteld, maar wordt gepleit voor een verstrenging van de criteria die worden gebruikt om de toelaatbaarheidsdatum voor VI te bepalen. Al sedert de zogenoemde 'wet Lejeune'¹² uit 1888, toen de VI voor het eerst in ons strafbestel werd ingevoerd, is deze tijdsvoorwaarde vastgelegd. Van belang is dat daarbij steevast een onderscheid is gemaakt tussen veroordelingen in staat van (wettelijke) herhaling en deze zonder herhaling.¹³ In het geval van primaire veroordelingen gold een gunstiger regime, namelijk met mogelijkheid tot VI na 1/3 van de straf ondergaan te hebben (bij veroordelingen tot tijdelijke vrijheidsberovende straf). Bij veroordelingen in staat van wettelijke herhaling bedroeg deze drempel 2/3. Dit voordeliger stelsel gold ook voor levenslang gestraften: in geval van een 'primaire' veroordeling diende 10 jaar uitgezeten te worden, bij wettelijke herhaling 14 jaar.

Hoewel dit oorspronkelijke systeem in de loop der tijd niet fundamenteel overboord is gegooid, is de laatste jaren in het kader van een aantal wetgevende initiatieven wel wat gesleuteld aan de oorspronkelijk voorziene tijdsvoorwaarden of de besluitvorming daaromtrent.

Bij de belangrijke hervorming van het VI-systeem en de oprichting van VI-commissies in 1998 bleven de klassieke drempels van 1/3 of 2/3 weliswaar behouden. Doch voor bepaalde gevallen werd de vereiste van een unanieme besluitvorming door de leden van de VI-commissie voorzien.¹⁴ Deze regeling vormde in feite een compromisoplossing, als tegenvoorstel tegen de invoering van zgn. 'niet samendrukbare' straffen die tijdens het parlementaire debat vanuit bepaalde politieke hoek sterk werd bepleit.¹⁵ In de nieuwe wet op de externe rechtspositie is deze unanimitetsvereiste echter niet meer opgenomen.

8 GOETHALS, J., "De voorwaardelijke invrijheidstelling: de burger aan het woord", in *Strafrecht als roeping, Liber Amicorum Lieven Dupont, Leuven, Universitaire Pers, 2005*, p. 400.

9 Ibid., p. 413.

10 Zie hierover ook: TUBEX, H., "Geen gestuntel met de voorwaardelijke invrijheidstelling", *FATIK*, nr. 98, 2003, 6-9. Zie in gelijkaardige zin ook het meer recente wetsvoorstel van Kamerlid Renaat Landuyt: *Wetsvoorstel inzake de effectieve uitvoering van de gevangenisstraf*, Parl. St., Kamer, 2007 (12 juli 2007), nr. 52 0043/001.

11 *Wetsvoorstel tot rehabilitatie van de strafrechter en tot afschaffing van de voorwaardelijke invrijheidsstelling*, Parl. St., Kamer, 2005-2006 (9 november 2005), 51 2063/001. Artikel 2 van dit voorstel stelde onomwonden: "De uitspraken van de strafrechter worden uitgevoerd zoals zij worden opgelegd", met als consequentie de afschaffing van de VI-wet van 5 maart 1998 (art. 8).

Zie voor een voorstel in gelijkaardige richting, doch beperkt tot bepaalde categorieën van veroordeelden: *Wetsvoorstel tot bestraffing met daadwerkelijk levenslange opsluiting van sommige zware misdrijven*, Parl. St., Senaat, 2006-2007 (24 oktober 2006), 3-1873.

12 Hoewel deze wet van 31 mei 1888 al tien jaar geleden werd opgeheven en vervangen door de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling, wordt in verband met de voorwaardelijke invrijheidstelling toch nog vaak verwezen naar de zgn. 'wet-Lejeune'. Zie *Wet 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964*, B.S., 2 april 1998.

13 Dit onderscheid tussen recidivisten en niet-recidivisten was al in het oorspronkelijke wetsontwerp voorzien, met voor primaires de mogelijkheid tot VI na 1/2 van de straffen ondergaan te hebben, en voor recidivisten (wettelijke herhaling) 2/3 ervan. Voor primaires werd de toelaatbaarheidsdrempel na verdere parlementaire discussie nog teruggevoerd tot 1/3, terwijl een voorstel tot amendement om de drempel voor recidivisten terug te brengen tot 1/2 van de straffen, uiteindelijk niet werd aangenomen. Zie: VERBRUGGEN, F., l.c., p. 22.

14 Art. 4, § 4 *Wet 5 maart 1998*: "Voor de beslissingen tot invrijheidstelling is [...] eenparigheid vereist in volgende gevallen: a) indien de betrokkene werd veroordeeld voor een of meer feiten tot één enkele straf van tien jaar of meer opsluiting, hechtenis of correctionele gevangenisstraf; b) indien de betrokkene minder dan de helft van de vrijheidsbenemende straffen waartoe hij werd veroordeeld, heeft ondergaan."

15 Zie MAES, E., "Het wettelijk kader. Korte historie, inhoud en commentaren", l.c., p. 14-15 en 40, en Parl. St., Kamer, 1996-97, 1070/1, p. 20-21.

In de nu geldende wetgeving is daarentegen wel bepaald dat veroordeelden die in staat van herhaling verkeren, voortaan 16 jaar van hun straf uitgeboet moeten hebben vooraleer zij in aanmerking komen voor VI, terwijl in geval van primaire veroordeling (tot levenslange straf) nog steeds de drempel van 10 jaar blijft gelden.¹⁶ Aan deze wetsbepalingen wordt thans door de MO van 23 april 2007 echter een interpretatie gegeven¹⁷ die voor betwisting vatbaar is. Wellicht leidt deze situatie er toe dat vandaag een aantal gedetineerden té vroeg voor de strafuitvoeringsrechtbank worden voorgedragen met het oog op de behandeling van hun zaak.¹⁸

Meer recent legde de huidige minister van Justitie een ander voorstel op tafel. Zo wordt in de beleidsverklaring van de nieuwe minister aangekondigd dat de bodemrechter in bepaalde gevallen het te ondergane strafdeel zal kunnen vastleggen, nl. wanneer er sprake is van een verplichte terbeschikkingstelling. Dit strafdeel zal dan tussen 1/3 en 2/3 van de totale hoofdstraf moeten liggen.¹⁹

Op dit voorstel is intussen al wat commentaar geleverd. In eerste instantie is daarbij de vraag aan de orde gesteld in welke mate het wenselijk is dat de rechter die de straf uitspreekt, zich ook zal kunnen mengen in de verdere uitvoering van deze straf, zeker nu voor de problematiek van de strafuitvoering een apart rechterlijk orgaan is gecreëerd.²⁰ Een ander punt dat ter sprake wordt gebracht, betreft dan weer de nieuwe oriëntatie die tegenwoordig aan de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank (ter vervanging van de vroegere terbeschikkingstelling van de regering²¹) is gegeven.²²

2. Over de afschaffing van VI

Wanneer de verschillende opinies met betrekking tot de VI naast elkaar worden gelegd, dan mag worden gesteld dat het voorstel tot afschaffing van de VI het minst wenselijke scenario is, en dit omwille van meerdere redenen.

Een eerste en misschien wel het belangrijkste argument dat vaak wordt opgevoerd tegen de afschaffing van VI, is de veronderstelling dat de VI recidiveverminderend werkt. Het is, nog afgezien van andere bijzondere overwegingen²³, trouwens ook in belangrijke mate dergelijke bezorgdheid over recidiverend gedrag geweest die er op het eind van de 19e eeuw in ons land toe heeft geleid om een systeem van vervoegde invrijheidstelling in het leven te roepen. De invoering van een stelsel van vervoegde invrijheidstelling, gekoppeld aan toezicht in de samenleving, werd inderdaad als een noodzaak gevoeld vanuit de confrontatie met het gegeven dat het merendeel van de recidive plaatsvond tijdens de eerste twee jaar na invrijheidstelling. Zonder systeem van begeleide en gecontroleerde terugkeer naar de samenleving werd de overgang van een leven in onvrijheid naar een bestaan in volledige vrijheid als té abrupt ervaren.

In België bestaat er weliswaar niet veel, om niet te zeggen bijna geen onderzoek naar het recidiveverminderend effect van de VI. Het laatste ons bekende onderzoek naar de effectiviteit van VI in vergelijking met andere vormen van invrijheidstelling (in het bijzonder 'strafeinde') werd begin jaren '80 van de vorige eeuw door de administratie uitgevoerd. Vastgesteld werd toen dat het recidivepercentage over een termijn van

16 Art. 25, § 2 Wet 17 mei 2006: "De voorwaardelijke invrijheidstelling wordt toegekend aan elke veroordeelde tot één of meer vrijheidsstraffen waarvan het uitvoerbaar gedeelte meer dan drie jaar bedraagt voor zover de veroordeelde: [...] c) [...], in geval van een veroordeling tot een levenslange vrijheidsstraf, tien jaar van deze straf heeft ondergaan, of, indien in het arrest van veroordeling dezelfde straf is uitgesproken en is vastgesteld dat de veroordeelde zich in staat van herhaling bevond, zestien jaar; [...]"

17 Zie Ministerieel omzendbrief nr. 1798 van 23 april 2007, Berekening toelaatbaarheidsdatum voorwaardelijke invrijheidstelling en/of voorlopige invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied of met het oog op overlevering, www.just.fgov.be. Indien de veroordeelde een levenslange vrijheidsbenemende straf uitgesproken in staat van herhaling ondergaat, bedraagt de drempel luidens deze MO 14 jaar, behalve wanneer de straf die de grondslag voor deze herhaling vormt, eveneens een levenslange vrijheidsstraf is. Enkel in dat geval (dus 'levenslang na levenslang') zou de drempel 16 jaar bedragen.

18 Zie over deze discussie zeer recent ook nog: Parl. St., Senaat, 2007-2008, nr. 4-330/7, p. 15-16 (Wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek en van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, wat de herhaling betreft – Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door de heer Mahoux).

19 Minister van Justitie (Jo Vandeurzen), Beleidsverklaring van de minister van Justitie, april 2008, p. 14 (par. 3.1.7.).

20 Zo concludeerde prof. Tom Vander Beken van de Universiteit Gent in een recente bijdrage in het tijdschrift *Panopticon* dat "[e]en systeem waarbij bodemrechters worden gestimuleerd om hun eigen collega's in de strafuitvoering "vliegen af te vangen" [...] niet echt consistent te noemen [is]." (VANDER BEKEN, T., "Over daad, dader en maatschappij", *Panopticon*, 2008, nr. 2, p. 51) Nu de beslissingsbevoegdheid inzake toekenning van de meest ingrijpende strafuitvoeringsmodaliteiten is toegekend aan collega-magistraten (en niet meer aan de uitvoerende macht), zou men inderdaad mogen verwachten dat dit eerder vertrouwen in plaats van wantrouwen zou opwekken.

21 Zie de wet van 26 april 2007 betreffende de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank, B.S., 13 juli 2007.

22 Volgens Verpoest en Vander Beken getuigt het nieuwe systeem van de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank van een fundamentele ommekeer, in die zin dat het er blijkbaar niet meer toe doet 'wie je bent, maar wel wat je doet' (verschuiving van dader naar daad) en er vanuit die optiek ook steeds minder ruimte bestaat voor individualisering van de straf(uitvoering). De nieuwe wet op de terbeschikkingstelling heeft volgens hen in elk geval ook "[...] de potentie om tot een nooit geziene strafverzwaring voor ernstige misdrijven te leiden." (VERPOEST, K. en VANDER BEKEN, T., "Wat je doet, niet wie je bent". De nieuwe wet betreffende de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbanken", *FATIK*, nr. 116, 2007, p. 24)

23 CHRISTIAENSEN, S., "De zaak Falleur & Co: de opmerkelijke aanleiding tot de 'Wet Lejeune'", *Panopticon*, Tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk, 1997, 507-525.

10 jaar 37% bedroeg in geval van invrijheidstelling via VI tegenover 46% wanneer het ging om veroordeelden die strafeinde hadden gedaan.²⁴ In dit onderzoek werd echter geen rekening gehouden met de mogelijke invloed van voorafgaande selectieprocessen, en dit tegenstelling tot sommige buitenlandse onderzoeken. Voor Frankrijk stelden Kensey en Tournier zo vast dat de VI, in vergelijking met invrijheidstelling op strafeinde, zeker tot resultaat kan leiden (in de zin van recidivevermindering), ook bij plegers van meer ernstige misdrijven.²⁵ De VI scoort systematisch beter dan 'strafeinde', en dit effect houdt stand wanneer gecontroleerd wordt voor verschillen in profiel van beide groepen: "[...] compte tenu des données disponibles pour mettre en évidence l'effet de sélection, les résultats restent en faveur de la libération conditionnelle. Toutes les études du corpus employé ont démontré l'existence d'une relation étroite entre le mode de libération (la libération conditionnelle ou la libération en fin de peine) et le taux de « récidive ». Le taux des libérés conditionnels est inférieur à celui des libérés en fin de peine, à structure constante. Cet avantage de la libération conditionnelle se vérifie même après une longue période d'exposition au « risque » de récidive, c'est-à-dire l'état de liberté."²⁶

Het hoeft verder ook niet te verbazen dat een afschaffing van de VI tal van veiligheidsproblemen met zich kan meebrengen in de strafinrichtingen. Voormalig minister van Justitie Stefaan De Clerck stelde hieromtrent in zijn Oriëntatienota 'Strafbeleid en gevangenisbeleid' (juni 1996) nog het volgende: "[...] het bij voorbaat uitsluiten van bepaalde categorieën van veroordeelden zou van sommige gedetineerden desperado's maken, wat de strafinrichtingen gevaarlijker en moeilijker beheersbaar zou maken."²⁷ Het vooruitzicht op een mogelijke vervroegde invrijheidstelling kan trouwens ook motiverend werken, als een soort van incentive of stimulans voor de participatie aan reïntegratiebevorderende activiteiten tijdens detentie. Men zou hier dan kunnen spreken van een 'activerend' beleid naar gedetineerden toe, hetgeen overigens in de lijn ligt van tal van bepalingen van de Basiswet gevangeniswezen uit 2005²⁸ (zoals deze in verband met de individuele detentieplanning, het participatie- en responsabiliseringsbeginsel, ...).

Het achterwege laten van enige mogelijkheid tot vroegde invrijheidstelling zal uiteraard ook zwaarwichtige gevolgen hebben voor wat de capaciteitsproble-

matiek van de strafinrichtingen betreft. Men hoeft geen rekenwonder te zijn om te beseffen dat een afschaffing van de VI de gevangenisbevolking zal doen pieken naar dramatische hoogtes. Een aantal jaren geleden werd al eens de proef op de som genomen, op basis van veroordelingsstatistieken voor de jaren 1995-98. Uit deze studie bleek dat de gemiddelde gevangenispopulatie, onder de hypothese van een volledige uitvoering van alle onvoorwaardelijke gevangenisstraffen (dus zonder enige mogelijkheid tot inkorting van de detentieduur), zou oplopen tot 14.000 definitief veroordeelden. In dit cijfer waren andere categorieën van gedetineerden (zoals geïnterneerden, etc.) dan nog niet eens inbegrepen.²⁹ Ter vergelijking daarmee: eind 2002 bedroeg de opvangcapaciteit van de penitentiaire inrichtingen 7.870 plaatsen.³⁰ Wanneer blijkt dat het vandaag de dag al de grootste moeite kost om 10.000 gedetineerden op een behoorlijke manier te huisvesten, dan is elk voornemen om de VI zomaar af te schaffen uiteindelijk een piste die weinig realistisch is. Gegeven deze context lijkt de maatschappelijke meerwaarde van een afschaffing van de VI dan ook vrijwel onbestaande te zijn.

3. Over de verstrenging van de tijdsvoorwaarden

Andere voorstellen viseren niet de complete afschaffing van het VI-systeem, maar focussen op een bijstelling van de wettelijk voorziene tijdsvoorwaarden. Meer in het bijzonder de toelaatbaarheidsdrempel van 1/3 (of 10 jaar ingeval van levenslange straf) komt in dat verband regelmatig onder vuur te liggen. Hoewel over een optrekking van deze tijdsdrempels zeker wel iets te zeggen valt, moet deze problematiek toch ook met de nodige zin voor nuancering worden benaderd.

Het bestaan van de 1/3-drempel (of 10 jaar bij levenslang) wordt soms opgevoerd als zijnde exemplarisch voor een al te grote tolerantie op het vlak van de invrijheidstellingspolitiek of zelfs 'laksheid' in de strafuitvoering. Zeker wanneer het gerechtelijk onderzoek lang aansleept en de verdachte lange tijd onder voorlopige hechtenis in de gevangenis heeft verbleven, durft dit wel eens de nodige onvrede opwekken. Op het ogenblik van de definitieve veroordeling verkeren sommige veroordeelden dan immers al (bijna) in de tijdsvoorwaarden voor het verkrijgen van voorwaarde-

24 VANDESTEENE, A. en D'URSEL, M.C., "Verslag van het statistisch onderzoek naar de recidive van in vrijheid-gestelde gedetineerden. Periode 1970-1980", Bulletin van het Bestuur Strafinrichtingen, 1983, 173-186.

25 KENSEY, A. en TOURNIER, P., Prisonniers du passé? Cohorte des personnes condamnées, libérées en 1996-1997 : examen de leur casier judiciaire 5 ans après la levée d'écrou (échantillon nationale aléatoire stratifié selon l'infraction), Ministère de la Justice, 2005, 348p.

26 KENSEY, A., Prison et récidive. Des peines de plus en plus longues : la société est-elle vraiment mieux protégée?, Armand Colin, 2007, p. 219.

27 Minister van Justitie (Stefaan De Clerck), Strafbeleid en gevangenisbeleid, juni 1996, p. 53.

28 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, B.S., 1 februari 2005.

29 DELTENRE, S. en MAES E., Statistische analyse aan de hand van de veroordelingsgegevens: meerwaarde en praktijkvoorbeeld, Onderzoeksnota's, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie - Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, 2000-2002.

30 FOD Justitie, Justitie in cijfers 2003, p. 15.

lijke invrijheidstelling of andere bijzondere strafuitvoeringsmodaliteiten. In de recente gerechtsgeschiedenis, en met name in het kader van enkele ophefmakende assisenprocessen, zijn daar zeker een aantal voorbeelden van aan te halen.

Dat de wettelijke regeling in verband met de tijdsvoorwaarden in België zeer liberaal is opgevat, is een gegeven dat niet kan worden ontkend, wanneer de situatie wordt bekeken in relatie tot deze in andere Europese landen. Ter vergelijking: in Frankrijk ligt de drempel op 1/2 (en 2/3 voor recidivisten), in Duitsland op 2/3, en in Spanje zelfs op 3/4. Variaties op de tijdsvoorwaarden bestaan trouwens ook met betrekking tot de levenslange straffen, gaande van 10 jaar (België), over 15 jaar (Duitsland), en 26 jaar (Italië). In sommige landen bestaat er bovendien geen mogelijkheid tot VI voor deze categorie van veroordeelden.³¹

Lijkt de Belgische situatie op het eerste gezicht dus inderdaad vrijgevig te zijn, dan moeten daarbij toch enkele kanttekeningen geplaatst worden. Voor een correcte inschatting moet vooreerst namelijk ook voldoende rekening worden gehouden met mogelijke verschillen in strafstelsel (wettelijk voorziene strafmaat) en strafbepalingspraktijk (verschillen in de duur van de effectief opgelegde straf). Zo bedraagt de maximumstraf (bij tijdelijke straffen) in België 30 jaar, terwijl deze in andere landen (beduidend) lager ligt.³² Op die manier is het dan ook mogelijk dat gedetineerden in België, ondanks de gunstigere drempel voor VI, toch langer in detentie verblijven. Naast de wettelijk voorziene minimum- en maximumstraffen speelt in dit verband natuurlijk ook de strafbepalingspraktijk een belangrijke rol. Indien het zo zou zijn dat in België bijna systematisch zwaardere straffen worden uitgesproken, dan verdwijnt het voordelige effect van de wettelijke tijdsdrempel voor vervroegde invrijheidstelling als sneeuw voor de zon. Hoewel het verschil in strafbepalingspraktijk courant wordt gehanteerd als argument voor het behoud van de nu bestaande tijdsvoorwaar-

de, kan dit echter moeilijk empirisch worden gestaafd.³³ Niet alleen de regeling in verband met de strafbaarstelling en mogelijks de strafbepalingspraktijk kan verschillen van land tot land. Ook een aantal andere bijzondere aspecten van de regeling inzake strafuitvoering – andere dan de tijdsvoorwaarde – zijn variabel (of kunnen dit zijn), zoals: de bepaling van de termijn vanaf wanneer een nieuwe aanvraag kan worden ingediend na een eerdere beslissing tot afwijzing van VI, de duur van de toepasselijke proeftijd, het in uitvoering te brengen strafdeel bij herroeping van de eerder toegekende VI³⁴, ...

De wettelijke omschrijving van de toepasselijke tijdsvoorwaarde is één zaak, de effectieve toekenning (en uitvoering) van een VI is nog een gans andere kwestie. Nog al te vaak wordt aan de wettelijk voorziene drempel van 1/3 de conclusie verbonden (of alleszins wordt toch die indruk gewekt) dat veroordeelden op 1/3 van de straf ook effectief vrij zouden gaan. Dit beeld beantwoordt echter niet aan de realiteit. Ten eerste is het alleen al theoretisch gezien niet altijd mogelijk om op 1/3 vrij te gaan. De toepasselijke drempels (1/3 of 2/3) worden immers veroordeling per veroordeling bekeken. Dit maakt dat de datum van toelaatbaarheid (bij een straf totaal van meer dan 3 jaar), in geval van cumulatie van veroordelingen mét en zonder herhaling, tussen het 1/3 en het 2/3 van het straf totaal zal liggen. Ten tweede is een invrijheidstelling op de datum van toelaatbaarheid ook geen automatisme. Naast de tijdsvoorwaarden zijn er namelijk ook andere factoren in het geding waarmee bij de VI-besluitvorming rekening wordt gehouden. De VI wordt slechts toegekend bij afwezigheid van zgn. 'tegenindicaties', zoals het gevaar op recidive en de houding ten aanzien van de slachtoffers. Gelet op het bestaan van dergelijke meer 'subjectieve' beoordelingscriteria die een discretionair VI-model installeren (tegenover een systeem van automatische VI)³⁵, wordt de toelaatbaarheidsdatum voor VI dan ook veelal overschreden, vaak zelfs in ruime mate. De gemiddelde termijn tussen de datum van VI-

31 Zie hiervoor onder andere een studie die werd uitgevoerd binnen de schoot van de Raad van Europa (TUBEX, H., "De voorwaardelijke invrijheidstelling in Europa", FATIK, nr. 91, 2001, 27-34).

32 COMMISSIE "STRAFUITVOERINGSRECHTBANKEN, EXTERNE RECHTSPOSITIE VAN GEDETINEERDEN EN STRAFTOEMETING", Eindverslag, Deel I – Algemene Inleiding/Strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie van gedetineerden (ook wel rapport Commissie-Holsters genoemd), 2003, p. 70-71. De commissie verwees in dit verband naar de situatie in Nederland (20 jaar) en Zweden (in principe 10 jaar). Er moet echter worden opgemerkt dat de maximumstraf in Nederland in 2006 werd opgetrokken tot 30 jaar.

33 In het European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics (www.europeansourcebook.org) (2e editie – 2003) worden voor België geen specifieke gegevens vermeld met betrekking tot de duur van de uitgesproken gevangenisstraffen naargelang misdrijfcategorie. Dergelijke cijfers zijn nochtans essentieel om tot een zinvolle vergelijking te kunnen komen. Er wordt voor België (voor alle misdrijf categorieën samen) enkel gerapporteerd over de proportionele verdeling van de veroordelingen tot gevangenisstraf naar categorie van strafduur (zie tabel 3.2.4.1, p. 158)

De duur van de effectief ondergane detentietijd (cfr. de Annual Penal Statistics van de Raad van Europa – SPACE I) is hiervoor trouwens ook geen geschikte parameter aangezien daarin het effect van de toepasselijke tijdsvoorwaarden verdisconteerd is. (www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/Statistics_SPACE_I/List_Space_I.asp)

34 Thans is in België voorzien dat de strafuitvoeringsrechtbank dient te bepalen welk deel van het strafrestant bij herroeping van de VI terug in uitvoering moet worden gebracht (art. 68, § 5, tweede lid Wet 17 mei 2006). Zie gelijkaardig ook de regeling in Frankrijk: MAES, E. en PIETERS, F., "De hervorming van de voorwaardelijke invrijheidstelling in Frankrijk. Zijn er ook lessen te trekken voor de Belgische situatie?", Tijdschrift voor Strafrecht. Jurisprudentie, nieuwe wetgeving en doctrine voor de praktijk, 2002, nr. 1, p. 12).

Onder het vroegere regime werd steeds het volledige strafrestant opnieuw uitvoerbaar.

35 TOURNIER, P.V., La libération conditionnelle en Europe. Modèle discrétionnaire vs. modèle de libération d'office, paper gepresenteerd op de Conférence sur les « Les pratiques efficaces en matière de mise en liberté sous condition et de réinsertion sociale », Montréal (Canada), 2003.

toelaatbaarheid en de datum van effectieve voorwaardelijke invrijheidstelling bedroeg eind de jaren '90 van vorige eeuw zo'n 8 maanden³⁶, en deze kloof is sedertdien alleen nog maar toegenomen.³⁷ De (gemiddelde) overschrijdingstermijn van de VI-toelaatbaarheidsdatum verschilt bovendien naargelang de duur van de uitgesproken straf: dit gegeven dient zo begrepen te worden dat de kloof tussen de VI-toelaatbaarheidsdatum en de datum van effectieve vervroegde invrijheidstelling groter is wanneer het gaat om veroordeelden tot zwaardere straffen (tijdelijke criminele straffen en veroordelingen tot levenslange opsluiting).

Verder is het ook zo dat elke verstrakking van de wetgeving inzake de tijdsvoorwaarden (of een strengere praktijk) hoe dan ook – en net zoals bij een afschaffing van de VI – consequenties zal hebben op het vlak van de benodigde gevangenis capaciteit. Een simpele rekensom kan dit illustreren: indien de 605 gedetineerden aan wie in 2006 een VI werd toegekend³⁸, gemiddeld twee maanden langer in detentie zouden zijn gehouden³⁹, dan had dit betekend dat de dagelijkse gevangenis populatie (ET inclus) dat jaar gemiddeld genomen 100 eenheden hoger zou hebben gelegen.⁴⁰

Ten slotte hangt de keuze voor een geschikte tijdsdrempel ook nog af van een andere overweging. Zo kan de installatie van een drempel die dicht aanleunt bij strafeinde namelijk ook tot gevolg hebben dat meer gedetineerden VI zullen weigeren en uiteindelijk zullen opteren voor strafeinde. Zij gaan dan vrij zonder controle en begeleiding, hetgeen niet echt wenselijk is. Bovendien kleeft aan een hogere drempel (bijvoorbeeld 1/2 of 2/3) ook het nadeel dat "[...] bij langere straffen de VI-datum te ver weg ligt om vanaf het begin van de detentie de voorbereiding op de terugkeer in de samenleving concreet ter hand te nemen."⁴¹ Maar ook een lage drempel blijft niet van kritiek gespaard ...⁴²

4. Nog enkele andere aandachtspunten

Nog afgezien van het feit of nu wordt gepleit voor het behoud van de 1/3-grens of voor een optrekking van deze VI-toelaatbaarheidsdrempel, een punt dat in deze hele discussie zeker ook betrokken moet worden, betreft – wederom⁴³ – de vraag naar de opportuniteit van het onderscheid dat momenteel wordt gemaakt tussen primairen en recidivisten (*cfr.* de telregels van 1/3 vs. 2/3 bij een straf totaal van meer dan drie jaar). Is het wenselijk dergelijke 'discriminatie' nog langer te voorzien op het niveau van de strafuitvoering, wanneer de strafrechter ten gronde bij de bepaling van de toepasselijke strafmaat al rekening kan houden met de al dan niet aanwezigheid van de herhaling? De wettelijk voorziene tegenindicatie van het risico op het plegen van nieuwe strafbare feiten maakt het overigens mogelijk dat zelfs de strafuitvoeringsrechtbank zelf het gerechtelijk verleden mee in beschouwing kan nemen wanneer zij een beslissing moet nemen tot al dan niet toekenning van een voorwaardelijke invrijheidstelling. In elk geval stemt het tot nadenken dat de herhaling wel nog speelt wanneer er sprake is van een straf totaal van meer dan 3 jaar, maar niet in het geval van veroordeelden met een straf totaal van 3 jaar of minder. Deze situatie valt moeilijk te rechtvaardigen. Zoals ook Freddy Pieters recent – en volkomen terecht – nog stelde, kan één dag verschil in straf totaal immers een wereld van verschil betekenen: sommige gedetineerden zouden op zijn minst één jaar langer moeten zitten wanneer hun straf (totaal) de grens van 3 jaar overschrijft!⁴⁴

Wat bovendien vanuit een optiek van juridische normering ook nog steeds ontbreekt, is een duidelijke formeel-wettelijke regeling van heel de problematiek

36 MAES, E., "Développements récents dans le processus décisionnel relatif à la libération conditionnelle en Belgique. De quelques aspects quantitatifs et qualitatifs", l.c., p. 220.

37 In de eerste helft van de jaren 2000 schommelde deze termijn rond de 12 à 13 maanden (bewerking NICC van data verkregen via het Directoraat-generaal Uitvoering van Straffen en Maatregelen).

38 FOD Justitie, Justitie in cijfers 2007, p. 55.

39 Het gaat dan mogelijks niet enkel om een doelbewuste strengere invrijheidstellingspolitiek door de strafuitvoeringsrechtbanken. Ook andere factoren kunnen het moment van invrijheidstelling doen verdagen, zoals: opgelopen vertragingen in de afhandeling van de procedure, een lange periode van voorlopige hechtenis, onvoldoende extramurale opvangmogelijkheden, ...

40 De populatie (stock) kan berekend worden aan de hand van de formule: $Stock = (Flow * Duur) / 12$ indien als tijdsseenheid het aantal maanden wordt genomen. Zie hierover: TOURNIER, P., "Apports de la démographie à l'étude du changement dans l'univers carcéral (1978-1988-1998)", in VEIL, C. en LHUILIER, D. (red.), La prison en changement, Ramonville Saint-Agne, Éditions Érès, 2000, 103-126; TOURNIER, P., "Prisons d'Europe, inflation carcérale et surpeuplement", Questions Pénales, mars 2000, XIII.2, 1-4.

In het hier aangehaalde voorbeeld geeft deze formule dan als resultaat: $(605 * 2) / 12 = 100,8$.

41 TULKENS, H., "Herstel als recht, een visie met gevolgen", FATIK, nr. 101, 2004, p. 15.

42 Want bij een lage tijdsdrempel (zoals 1/3) is de VI-periode lang, hetgeen "[...] een zware wissel trekt op de gestrafte, [en] zelfs contraproductief kan zijn." (Ibid., p. 15)

43 De vraag die hier aan de orde is, werd in het nog recente verleden ook al meermaals bediscussieerd. Zie hierover bijvoorbeeld: COMMISSIE 'BASISWET GEVANGENISWEZEN EN RECHTSPOSITIE VAN GEDETINEERDEN' (commissie-Dupont), Voorontwerp van basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden. Conceptnota externe rechtspositie van veroordeelde gedetineerden en instelling van penitentiaire rechtbanken, 2000, 75p. (in concreto: p. 46); COMMISSIE "STRAFUITVOERINGSRECHTBANKEN, EXTERNE RECHTSPOSITIE VAN GEDETINEERDEN EN STRAFTOEMETING", Eindverslag, Deel I – Algemene Inleiding/Strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie van gedetineerden (ook wel rapport Commissie-Holsters genoemd), 2003, p. 68-69.

44 PIETERS, F., "De wetten betreffende de strafuitvoeringsrechtbanken en de externe rechtspositie van veroordeelden: Mayday, Mayday?", Panopticon, 2007, nr. 4, p. 45.

van de strafbeoordeling en de methode waarop straffen worden uitgevoerd (in geval van cumulatie van veroordelingen). Het gaat hier dan niet alleen over de manier waarop de datum van toelaatbaarheid (voor VI en andere modaliteiten) wordt berekend. Dat op zich is al een vrij complex gegeven, waarbij soms ook interpretatieproblemen opduiken.⁴⁵ Tot nog toe is deze materie bijna uitsluitend via ministeriële omzendbrief geregeld.

Daarnaast rijst ook nog de vraag naar de wijze waarop gevangenisstraffen moeten worden uitgevoerd wanneer er verschillende veroordelingen in het spel zijn. Gebaseerd op een jarenlange administratieve praxis worden vandaag de dag vrijheidsberovende straffen die in uitvoering worden gebracht, simultaan en verhoudingsgewijs uitgevoerd. Anders gesteld: in geval van cumulatie van meerdere gevangenisstraffen worden tijdens de detentie elke dag delen van verschillende veroordelingen uitgevoerd. In België verloopt de strafuitvoering dus niet volgens een strikt chronologisch stramien. Dit gegeven maakt het dan ook mogelijk dat nu soms nog altijd straffen worden uitgevoerd die dateren uit de tijd van de Expo! Zo waren eind juni 2006 bijvoorbeeld nog vonnissen in uitvoering die al in de jaren 1959, 1961 en 1969 waren uitgesproken.⁴⁶ Een simultane strafuitvoering verhindert dat straffen tijdens één en dezelfde detentieperiode volledig uitgevoerd geraken – behoudens wanneer natuurlijk wordt geopteerd voor 'strafeinde' –; herroepingen van vervroegde invrijheidstellingen die voor deze veroordelingen zijn toegekend, maken dat telkens opnieuw (resterende) stukjes van deze veroordelingen worden uitgevoerd (zie "Ter illustratie" voor een verdere verduidelijking van deze problematiek). Zulke werkwijze van simultane en pro rata uitvoering heeft trouwens ook implicaties op het vlak van de berekening van de toelaatbaarheidsdatum voor voorwaardelijke invrijheidstelling⁴⁷ en de duur van de proeftijd wanneer iemand in vrijheid wordt gesteld.⁴⁸ Daardoor blijven veroordeelden langer in het justitiële circuit meedraaien (dan dat dit het geval zou zijn bij een chronologische uitvoeringswijze).

Over deze – hetgeen men zou kunnen noemen – 'derde pijler' van de (penitentiaire) strafuitvoering is een diepgaand parlementair debat noodzakelijk. In

dat kader moet niet alleen de eigenlijke strafberekeningsmethode verder uitgeklaard worden, bij voorkeur dienen we ook te evolueren naar een strafuitvoering volgens een chronologisch principe.

Ter illustratie: simultane vs. chronologische uitvoering van straffen

In het voorbeeld dat hier verder is uitgewerkt en in onderstaand schema wordt gevisualiseerd, is uitgegaan van de hypothese dat twee veroordelingen worden uitgevoerd: een eerste veroordeling tot vier jaar gevangenisstraf, en een tweede veroordeling tot twee jaar gevangenisstraf. De eerste veroordeling wordt uitgevoerd vanaf het begin van de opsluiting, terwijl de uitvoering van de tweede veroordeling wordt aanbevolen nadat reeds drie jaar van de eerste veroordeling is uitgezeten. Er is in dit voorbeeld eveneens verondersteld dat een voorwaardelijke invrijheidstelling zou worden toegekend nadat 5/6 van het straf totaal (van 6 jaar) is ondergaan.

In het schema zijn twee verschillende scenario's uitgewerkt, nl.:

- 1) het scenario van een *simultane uitvoering pro rata* (d.i. de actuele methode): hier worden volgens het voorbeeld eerst drie volledige jaren van de eerste veroordeling uitgevoerd aangezien er nog geen andere veroordeling in het geding is. Vanaf het ogenblik dat de tweede veroordeling voor uitvoering wordt aanbevolen, gebeurt de verdere uitvoering van de veroordelingen pro rata van het respectieve aandeel in het resterende straf totaal. Voor veroordeling 1 dient nog één jaar uitgezeten te worden, de tweede veroordeling (van 2 jaar) moet nog volledig uitgevoerd worden. Dit betekent dat met betrekking tot deze nog resterende (uit te voeren) straf van 3 jaar, elke dag detentie pro rata van 1/3 wordt aangekend op veroordeling 1 en voor 2/3 op veroordeling 2;
- 2) het scenario van een *chronologische uitvoering*: volgens deze methode wordt de eerst in uitvoering gebrachte veroordeling ook het eerst uitgevoerd, en

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ MAES, E., i.s.m. het Directoraat-generaal Uitvoering van Straffen en Maatregelen (DELTENRE, S. en VAN DEN BERGH, W.), Strafbecijfering en –uitvoering in België anno 2006. Analyse van de actuele praktijk en voorstelling van enkele alternatieve denkpistes, Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie - Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, 26 september 2006, 37p. + bijlagen. (te downloaden vanaf de website www.nicc.just.fgov.be, rubriek 'Criminologie' - Documenten per domein – 'Straftoemeting en uitvoering van straffen en maatregelen' – 'Evolutie van de gevangenispopulatie')

⁴⁷ Bij de berekening ervan geldt als vertrekpunt – met name voor de bepaling van het straf totaal - de (totale) duur van de initieel uitgesproken straf(fen), en niet het deel dat nog uitvoerbaar is. Het feit dat bij een straf totaal van meer dan drie jaar de regels inzake herhaling (zie 1/3 of 2/3) wel nog van belang zijn, doch niet bij een straf totaal van drie jaar of minder, kan hier dan een belangrijk verschil uitmaken.

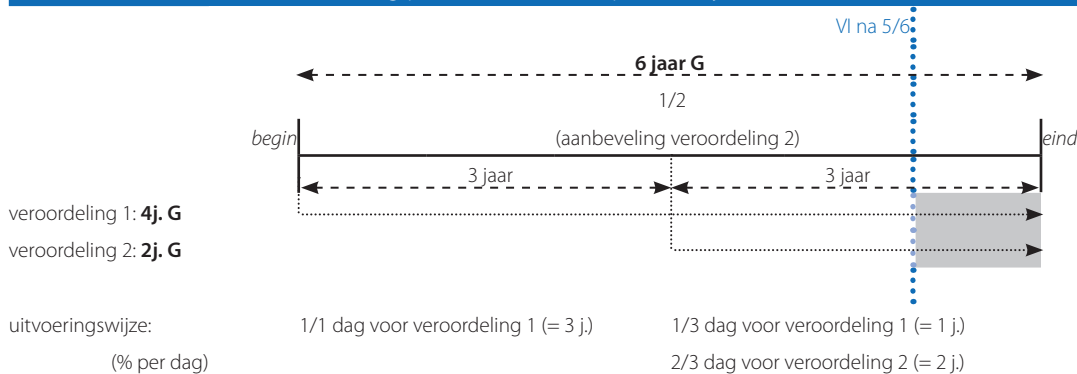
⁴⁸ Voor de bepaling van de (minimale) duur van de proeftijd is het straf totaal van belang, niet de totaalduur van het nog effectief te ondergaan strafdeel. Zo bedraagt de proeftijd bijvoorbeeld "[...] ten minste vijf jaar en ten hoogste tien jaar in geval van veroordeling tot een tijdelijke criminele straf of tot één of meer correctionele straffen die samen vijf jaar hoofdgevangenisstraf te boven gaan." (art. 71, derde lid Wet 17 mei 2006) Hoeveel dagen van deze straf(fen) al ondergaan zijn, eventueel tijdens vroegere detenties, speelt in deze geen rol.

pas na volledige uitvoering van deze eerste veroordeling (d.i. na 4 jaar) wordt de tweede (meest recent voor uitvoering aanbevolen) veroordeling uitgevoerd.

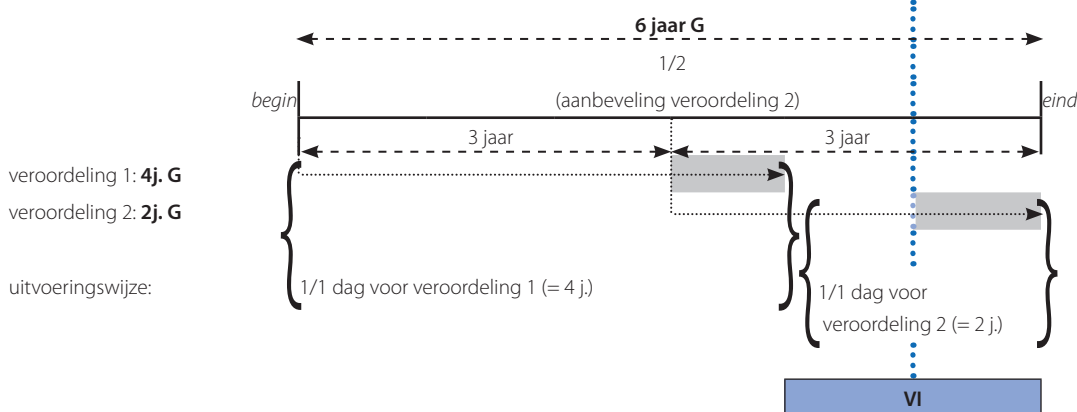
De keuze voor de ene of de andere methode heeft een aantal implicaties. Wanneer de simultane pro rata uitvoering van gevangenisstraffen (= actuele methode) wordt ingewisseld voor een chronologische uitvoeringswijze, dan zou dit in het hier beschreven voorbeeld concreet betekenen dat in scenario 1 geen enkele van de straffen volledig uitgevoerd zou zijn wanneer de vervroegde invrijheidstelling wordt toegelend en effectief uitgevoerd. In scenario 2 zou – wanneer althans de VI wordt uitgevoerd op het tijdstip zoals aangegeven in het voorbeeld zelf – daarentegen veroordeling 1 volledig uitgevoerd zijn (dus volledig ondergaan), en veroordeling 2 voor een stuk.

Dit brengt vooreerst met zich mee dat bij vervroegde invrijheidstelling veroordeling 1 niet betrokken dient te worden bij de bepaling van de proeftijd, hetgeen impliceert dat in plaats van een proeftijd van 5 jaar (onder scenario 1) dan slechts een proeftijd van 2 jaar zal gelden (nl. enkel veroordeling 2 wordt nog in aanmerking genomen in scenario 2). Een ander effect is het feit dat (in scenario 2) bij een gebeurlijke latere herroeping van de vervroegde (hier: voorwaardelijke) invrijheidstelling enkel veroordeling 2 zal worden herroepen (veroordeeling 1 is immers volledig uitgevoerd). De veroordeelde komt daardoor tijdens zijn nieuwe detentie in aanmerking voor de thans nog geldende procedure van voorlopige (in plaats van voorwaardelijke) invrijheidstelling – althans in zoverre geen nieuwe veroordeling in uitvoering wordt gebracht die zijn straf totaal terug boven de drie jaar brengt.

scenario 1: simultane uitvoering pro rata van het respectievelijke relatief aandeel in het (resterende) straf totaal

scenario 2: chronologische uitvoering van in uitvoering gebrachte straffen

Resultaat:

volgens scenario 1: geen enkele van de twee straffen is volledig uitgevoerd vóór VI, wel partieel

volgens scenario 2: veroordeling 1 (4j.) is volledig uitgevoerd vóór VI, met als verdere implicaties:

- 1) VI-proeftijd bedraagt 2 jaar i.p.v. 5 jaar (enkel strafrestant van veroordeling 2 is o.i. van belang)
- 2) bij VI-herroeping (zonder nieuwe veroordeling) zal een volgende invrijheidstelling verkregen worden via VLV (< 3 j.)

schema: vergelijking van de impact van VI op de verdere strafuitvoering naargelang simultane (pro rata) dan wel chronologische uitvoering van straffen

Het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik: een stand van zaken

Roel Verellen *

Het samenwerkingsakkoord inzake de begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik werd tien jaar geleden ondertekend door de Minister van Justitie en de bevoegde ministers van de Vlaamse Gemeenschap. Het belang van een "tweesporenbeleid" in de benadering van deze problematiek werd hierin stevig verankerd. De expliciete keuze om de ambulante begeleiding en behandeling in de handen van de hulpverlening te leggen en de controle en het toezicht over te laten aan justitie vindt nog steeds een breed draagvlak. De samenwerking en informatie-uitwisseling tussen justitiële en hulpverlenende diensten werden immers duidelijk vastgelegd in het samenwerkingsakkoord. De gespecialiseerde residentiële afdelingen van psychiatrische ziekenhuizen en de leerprojecten voor daders van seksueel geweld zijn niet erkend in het kader van het samenwerkingsakkoord. Deze tekortkoming plaatst een hypotheek op de coherente aanpak die in het samenwerkingsakkoord als doelstelling vooropgesteld wordt. Als voornaamste knelpunten in de uitvoering van het samenwerkingsakkoord benoemen we de gebrekkige realisatie van een intrapenitentiair pretherapeutisch begeleidingsprogramma, de moeizame wijze waarop de hulpverlening kennis kan nemen van de relevante stukken uit de gerechtelijke bundel, de toegenomen vraag aan de gespecialiseerde voorzieningen om adviezen te verlenen, de minimale registratie door de gespecialiseerde voorzieningen en het gebrek aan wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit van deze aanpak in Vlaanderen.

Ontstaan

Naar aanleiding van een Waalse petitie voor de strijd

tegen pedofilie wordt op 13 april 1995 het wetsontwerp betreffende seksueel misbruik van minderjarigen goedgekeurd.¹ Deze wet voorziet in een gespecialiseerde adviesverlening en verplichte behandeling in het kader van de voorwaardelijke invrijheidstelling van gedetineerden en de invrijheidstelling op proef van geïnterneerden voor daders van seksueel misbruik die feiten pleegden op minderjarigen. Toenmalig minister van Justitie Wathelet motiveert de keuze voor een verplichte begeleiding of behandeling door te wijzen op het groot recidiverisico bij pedofielen. De minister voegt hieraan toe dat het vaak om modelgevangenen gaat, die dikwijls worden mishandeld door hun medegevangenen zodat de druk om hen vrij te laten groot is.² Uit deze argumentatie blijkt dat de invoering van een verplichte begeleiding of behandeling voor bepaalde seksuele delinquenten zinvol wordt geacht met het oog op het voorkomen van recidive en het beheersen van de gevangenis capaciteit. Tijdens de parlementaire bespreking wordt aangehaald dat de federale regering met betrekking tot het behandelingsaanbod zo snel als mogelijk in overleg dient te treden met de Gemeenschappen omdat gespecialiseerde diensten voor de begeleiding en behandeling van seksuele delinquenten ontbreken.

In juni 1996 stelt toenmalig minister van Justitie De Clerck een 'Oriëntatienota betreffende het straf- en gevangenisbeleid' voor, waarin hij een consequent reductionistisch beleid verdedigt. In deze oriëntatienota worden seksuele delinquenten aangehaald als één van de bijzondere doelgroepen van het penitentiair beleid. Bijna profetisch wordt gesteld dat misdrijven ten opzichte van minderjarigen bijzonder gevoelig liggen in de publieke opinie en daarom versterkte aandacht behoeven.³ Minister De Clerck stelt daarom een actieplan voor om de wettelijke verplichtingen, zoals opgenomen in de wet van 13 april 1995, in de praktijk uit te voeren. Gelijktijdig worden de onderhandelingen

* Roel Verellen is als criminoloog verbonden aan het Universitair Forensisch Centrum, steuncentrum inzake de begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik

1 Wet 13 april 1995 betreffende seksueel misbruik ten aanzien van minderjarigen, BS 25 april 1995, 18.973.

2 Ontwerp van wet betreffende seksueel misbruik ten aanzien van minderjarigen. Parl.Doc. Senaat 1994-95, nr. 1348-2.

3 Tubex, H. & Snacken, S. (1998). Straffen en behandelen: Evolutie van de aanpak van seksuele delinquentie, Panopticon, 4, 287-310.

tussen de federale staat en de Gemeenschappen aangeknoopt teneinde samenwerkingsakkoorden voor de begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik te realiseren.

In augustus 1996 barst de ophefmakende "zaak Dutroux" los. Ten gevolge van deze zaak, en de publieke aandacht die hiermee gepaard ging, wordt het beleid inzake strafuitvoering van seksuele delinquenten bijgesteld. Politiek gezien zijn alternatieve sancties niet langer prioritair en een uitbreiding van de gevangenis-capaciteit wordt vooropgesteld. Uit de vergelijking van het aantal voorwaardelijke invrijheidstellingen blijkt een daling van 27% kort na de "zaak Dutroux" (september 1996 - januari 1997) ten opzichte van het voorgaande jaar.⁴ Anderzijds fungeerde deze zaak als katalysator voor de ontwikkeling van een globale, coherente en gecoördineerde aanpak van seksuele delinquenten in België.

De parlementaire onderzoekscommissie 'Dutroux, Ni-houl en consorten' stelt in haar eindverslag van 14 april 1997 voor om een kritische balans op te maken van de tenuitvoerlegging van de wet van 13 april 1995. Onderzoek naar de opvolging van M. Dutroux in het kader van zijn voorwaardelijke invrijheidstelling en de opvolging van P. Derochette in het kader van zijn invrijheidstelling op proef toonde aan dat de sociale begeleiding en psychiatrische behandeling passief en inhoudsloos verliep. Bovendien ontbrak elke vorm van feedback over het verloop van de contacten en bestond er niet het minste overleg tussen de sociale begeleiding en psychiatrische behandeling. De onderzoekscommissie noteert in haar eindverslag dat de vervoegde invrijheidstelling van seksuele delinquenten omgeven dient te worden met de grootst mogelijke waarborgen zowel op het vlak van diagnostische screening als inzake het voorzien van een kwalitatief hoogstaande psychologische en sociale begeleiding. Om deze doelstellingen te realiseren pleit de onderzoekscommissie uitdrukkelijk voor een formeel partnership tussen justitie en de zorgsectoren.

Na intensieve onderhandelingen worden op 8 oktober 1998 zowel het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en de Vlaamse Gemeenschap als het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en het Waals Gewest ondertekend. De ondertekening van het Brussels samenwerkingsakkoord tussen de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, de Franstalige Gemeenschapscommissie en de Federale Staat volgt op 13 april 1999. Een bespreking van het Waals en Brussels samenwerkingsakkoord valt buiten het bestek van deze tekst. Het Vlaams samenwerkingsakkoord wordt

respectievelijk op 4 mei 1999 en 2 maart 1999 wettelijk en decretaal bekrachtigd.

Doelstelling

De bevoegde gerechtelijke overheid⁵ kan aan daders van seksueel misbruik, in diverse stadia van de strafprocedure, de verplichting opleggen tot het volgen van een begeleiding of behandeling bij een gespecialiseerde dienst. Deze beslissing geldt dan als voorwaarde in het kader van een alternatieve maatregel⁶ of vervoegde invrijheidstelling⁷. Het al dan niet opleggen van een verplichting tot het volgen van een gespecialiseerde begeleiding of behandeling wordt in de huidige wetgeving overgelaten aan de beoordelingsvrijheid van de bevoegde gerechtelijke overheid. In het kader van de voorwaardelijke en voorlopige invrijheidstelling van gedetineerden, de invrijheidstelling (op proef of definitief) van geïnterneerden en de beslissing tot het opleggen van een probatiemaatregel is voorafgaandelijk een gespecialiseerd adviesverslag vereist. In deze gevallen kunnen de gerechtelijke instanties hun beslissing stoelen op het adviesverslag waarin conclusies met betrekking tot het risico op terugval en de behandelbaarheid van betrokkene zijn neergeschreven.

Het samenwerkingsakkoord biedt een wettelijk kader voor de uitvoering van deze verplichte begeleiding en behandeling in diverse stadia van de strafprocedure. De posities en rollen, taken en verantwoordelijkheden van de verschillende betrokken partners worden duidelijk omschreven en afgebakend. Bovendien wordt in het samenwerkingsakkoord een model voor het uitwisselen van informatie en het plegen van overleg vastgelegd.

De realisatie van een globale, coherente en gecoördineerde aanpak van seksueel misbruik wordt als centrale doelstelling van het samenwerkingsakkoord vooropgesteld. De term 'globale aanpak' verwijst naar het belang van een "tweesporenbeleid" in de benadering van deze problematiek. Daders die beseffen dat ze een probleem hebben en spontaan om hulp vragen, zijn eerder de uitzondering. Vaak is de dreiging met een gerechtelijke interventie, in eerste instantie, de enige motivatie om in therapie te gaan. Een effectief beleid vereist daarom een partneriaat tussen de (federale) justitiële diensten en (Vlaamse) hulpverlenende diensten. Met de term 'coherente aanpak' wordt verwezen naar de nood aan continuïteit en kwaliteit in de begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik en dit doorheen het ganse traject. Een gecoördineerde aanpak wijst op

4 Beyens, K. (2000). Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straftoemeting, Brussel: VUBPress.

5 Parketmagistraat, onderzoeksrechter, probatiecommissie, strafuitvoeringsrechtbank, commissie tot bescherming van de maatschappij of de minister van Justitie.

6 Vrijheid onder voorwaarden, bemiddeling in strafzaken, probatieopschorting en -uitstel.

7 Invrijheidstelling op proef van geïnterneerden, voorwaardelijke en voorlopige invrijheidstelling van gedetineerden.

de noodzakelijk structurele afstemming tussen justitiële en hulpverlenende interventies. Afspraken met betrekking tot overleg, samenwerking en informatie-uitwisseling worden expliciet geformaliseerd in het samenwerkingsakkoord.

Middelen

De minister van Justitie installeerde gespecialiseerde psychosociale teams in drie strafinrichtingen (Penitentiair Complex Brugge, Penitentiair Schoolcentrum Hoogstraten en gevangenis Leuven-Centraal) en één afdeling tot bescherming van de maatschappij (strafinrichting Merksplas). Deze teams zijn gespecialiseerd in de problematiek van daders van seksueel misbruik en deskundig op het vlak van het multidisciplinair persoonlijkheidsonderzoek. De gespecialiseerde adviesverlening in het kader van het toekennen van een vervroegde invrijheidstelling⁸ en de realisatie van een intrapenitentiair pretherapeutisch begeleidingsprogramma worden tot hun specifiek takenpakket gerekend. Medewerkers van de psychosociale dienst kunnen geaccrediteerd worden tot specialist indien ze beantwoorden aan criteria zoals terreinexpertise, opleiding, lectuur, bijkomend diploma, publicaties, therapieopleiding, seminaries, studiedagen en stages.⁹ De reguliere taken van de psychosociale dienst zoals onthaal, voorbereiding van de reclassering en crisis-interventie worden eveneens waargenomen door de gespecialiseerde teams.

In het samenwerkingsakkoord is de justitieassistent belast met het toezicht op de opgelegde voorwaarden en de motiverende extramuraal begeleiding, evenals de coördinatie van de tussenkomsten in het individuele geval.

De justitieassistenten vervullen een brugfunctie tussen justitie en hulpverlening. Ten behoeve van de gerechtelijke overheid stelt de justitieassistent regelmatig een verslag op over het verloop van de begeleiding of behandeling zodat deze zijn beslissing kan individualiseren. Aan de gespecialiseerde voorziening die instaat voor de begeleiding of behandeling bezorgt de justitieassistent alle relevante informatie uit de gerechtelijke bundel. De justitieassistent zal tevens toezien dat de prestatieverbintenis opgemaakt en ondertekend wordt door dader, justitieassistent en medewerker van de gespecialiseerde voorziening. Deze prestatieverbintenis is een schriftelijke overeenkomst die de positie en rol van de betrokken partijen met betrekking tot het individuele geval verduidelijkt. Iedere partij is hierdoor op de hoogte van de taken en verantwoordelijkheden van

elkeen zodat de samenwerking optimaal kan verlopen. In het samenwerkingsakkoord krijgt de justitieassistent ook een coördinerende rol toebedeeld. Indien de cliënt (op eigen initiatief) afhaakt of de gespecialiseerde voorziening de begeleiding of behandeling stopzet, zal de justitieassistent steeds opnieuw trachten om de hulpverlening vlot te trekken of op zoek gaan naar alternatieven.

Acht centra voor geestelijke gezondheidszorg¹⁰ (CGG's) en vijf centra voor algemeen welzijnswerk (CAW's) worden door de Vlaamse Gemeenschap erkend als gespecialiseerde voorzieningen. De gespecialiseerde voorzieningen beschikken over een multidisciplinair samengesteld team met een specifieke deskundigheid op het vlak van diagnostiek en behandeling van seksueel delinquenten. Binnen de CAW's wordt dit team benoemd als het HSD-team (Hulpverlening Seksuele Delinquenten). De erkende CGG's en CAW's zijn regionaal gespreid en bieden ambulante begeleiding of behandeling aan seksuele delinquenten. Een verslag over de opvolging van de begeleiding of behandeling wordt regelmatig overgemaakt aan de justitieassistent. De inhoud van deze verslaggeving wordt limitatief opgesomd in het samenwerkingsakkoord en beperkt zich strikt tot de vormelijke aspecten van de begeleiding of behandeling.

De minister van Justitie subsidieert een wetenschappelijk steuncentrum – Universitair Forensisch Centrum (UFC) – voor het vervullen van een consultatiefunctie, het verstrekken van wetenschappelijke informatie en logistieke steun, het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek, het bijdragen tot specifieke opleidingen en het meewerken aan informatieve acties op vraag van de minister van Justitie. Aan het steuncentrum wordt ook een advies- en behandelingsopdracht toegewezen vanuit de optiek dat wetenschappelijke ondersteuning best zijn basis vindt in de klinische praktijk. Het Universitair Forensisch Centrum is verbonden aan de Dienst Psychiatrie van het Universitair Ziekenhuis Antwerpen en maakt deel uit van de onderzoeksgroep psychiatrie aan de Universiteit Antwerpen. Om te kunnen voorzien in zowel advies- als hulpverlening werd geopteerd voor een opsplitsing van het team.

Tot slot wordt een begeleidingscomité opgericht dat instaat voor de jaarlijkse evaluatie van de werking van het samenwerkingsakkoord. Deze evaluatie moet toelaten de inspanningen voor een coherente en gecoördineerde begeleiding van daders van seksueel te toetsen en bij te sturen. Het begeleidingscomité is samengesteld uit acht leden waarvan vier leden worden

⁸ Voorwaardelijke en voorlopige invrijheidstelling van gedetineerden en invrijheidstelling op proef van geïnterneerden.

⁹ Vandenbroucke, M. (2000). Behandeling van seksuele delinquenten in penitentiair milieu. In Dillen, C. & Cosyns, P. (Eds.) *Behandeling van seksuele delinquenten in België* (pp. 89-109). Leuven: Garant.

¹⁰ Recent (juli 2008) werden vanuit de Vlaamse Gemeenschap stappen ondernomen om bijkomend een gespecialiseerde voorziening in een centrum voor geestelijke gezondheidszorg te erkennen voor de regio Mechelen.

aangewezen door de minister van Justitie en vier leden worden aangeduid door de Vlaamse minister bevoegd voor het gezondheids- en welzijnsbeleid.

Stand van zaken

De structurele samenwerking tussen de justitiële instanties en de hulpverlenende instanties wordt als positief ervaren. De heldere, dwingende afspraken uit het samenwerkingsakkoord zorgen voor een duidelijk en werkbaar kader, waarbinnen ieders finaliteit en werkwijze gerespecteerd wordt.¹¹ Als bij aanvang al sprake was van enige rolverwarring, lijkt de goede verstandhouding tussen de partners gaandeweg gegroeid te zijn. Lokaal overleg tussen gespecialiseerde psychosociale teams, justitieassistenten en gespecialiseerde voorzieningen heeft ongetwijfeld bijgedragen tot rolverduidelijking tussen de partners.¹²

Het samenwerkingsakkoord heeft enkel betrekking op de ambulante begeleiding en behandeling van seksuele delinquenten. Uitbreiding naar de residentiële zorg dringt zich op. De gespecialiseerde psychosociale teams, werkzaam in de gevangenissen, signaleren dat daders van seksueel misbruik in psychiatrische ziekenhuizen op grond van specifieke uitsluitingscriteria niet opgenomen worden.¹³ Anderzijds stellen de gespecialiseerde voorzieningen vast dat cliënten die geweigerd werden bij de residentiële afdelingen in psychiatrische ziekenhuizen, zich vervolgens bij hen aanmelden voor een ambulante behandeling.

In Vlaanderen beschikken drie psychiatrische ziekenhuizen over 46 residentiële plaatsen¹⁴ met een specifiek begeleidings- en behandelingsprogramma voor seksuele delinquenten. Deze forensisch psychiatrische afdelingen werden opgestart binnen de reguliere geestelijke gezondheidszorg en genieten geen specifieke erkenning of subsidiëring op dit vlak. Hierdoor ontbreekt de nodige infrastructurele en personele omkadering om cliënten met een verhoogd terugvalrisico te kunnen opnemen. De aansluiting van deze voorzieningen bij het samenwerkingsakkoord zou het zorgaanbod met een residentieel luik verruimen. De betrokken ziekenhuizen zijn ook vragende partij om te participeren in het samenwerkingsakkoord omdat ze zich in deze hoedanigheid zouden kunnen beroepen op de geformaliseerde informatie-uitwisseling (inzage van de gerechtelijke bundel en verslaggeving over de

opvolging van de begeleiding of behandeling), samenwerking met de betrokken partners (prestatieverbintenis) en ondersteuning door het steuncentrum.

De leerprojecten voor daders van seksueel geweld worden sinds 1995 gesubsidieerd, opgevolgd en geëvalueerd door de minister van Justitie en worden nationale projecten genoemd.¹⁵ De leerprojecten bieden een geïntegreerd aanbod met psychotherapie afgewisseld met momenten van psycho-educatie waarbij gedragsverandering het doel is.¹⁶ Dit aanbod geldt in principe enkel voor seksueel misbruikers die een probatiemaatregel of bemiddeling in strafzaken opgelegd krijgen. Hoewel deze dienst operationeel was ten tijde van de onderhandeling van het samenwerkingsakkoord, werd dit aanbod hierin niet erkend. Bijgevolg zijn de leerprojecten niet gebonden aan de afspraken uit het samenwerkingsakkoord (bijvoorbeeld prestatieverbintenis kan niet ondertekend worden). In de praktijk zijn regionale samenwerkingsverbanden tussen de leerprojecten en de gespecialiseerde voorzieningen uitgebouwd maar omwille van een gelijkaardig zorgaanbod vanuit de Vlaamse Gemeenschap en de FOD Justitie ontstaat onduidelijkheid bij de verwijzers en kan de realisatie van een gestructureerd en doelmatig beleid terecht in vraag gesteld worden.

De gespecialiseerde psychosociale teams werkzaam in de gevangenissen investeren hoofdzakelijk in de opmaak van het gespecialiseerd advies op basis van een multidisciplinair persoonlijksonderzoek. Op basis van dit adviesverslag kan de bevoegde gerechtelijke overheid eventueel beslissen tot een vervroegde invrijheidstelling van betrokkene. Bij latere verwijzing naar een geschikte begeleidings- of behandelingsinstantie is het gespecialiseerd adviesverslag een waardevolle bron van informatie voor de hulpverlening. De gespecialiseerde voorzieningen geven aan dat deze informatie essentieel is om de intakeprocedure binnen een aanvaardbare termijn af te ronden. Daarnaast wordt aan de gespecialiseerde psychosociale teams de opdracht toebedeeld om te voorzien in een intrapenitentiair pretherapeutisch programma ter voorbereiding van de extrapenitentiaire begeleiding of behandeling. Het doel van dit programma is voornamelijk gericht op het bevorderen van het probleeminzicht, het stimuleren van de motivatie om aan zichzelf te werken en het voorbereiden van de vervroegde invrijheidstelling.

11 Ceulemans, E. & Lemmens, B. (2005). *Begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik. Zeven jaar samenwerking: een stand van zaken.* Panopticon, 6, 59-62.

12 Klerkx, J. (2000). *Ambulante behandeling: Centra Geestelijke Gezondheidszorg en netwerken.* In Dillen, C. & Cosyns, P. (Eds.) *Behandeling van seksuele delinquenten in België* (pp. 129-160). Leuven: Garant.

13 Vandenbroucke, M. (2000). *Behandeling van seksuele delinquenten in penitentiaal milieu.* In Dillen, C. & Cosyns, P. (Eds.) *Behandeling van seksuele delinquenten in België* (pp. 89-109). Leuven: Garant.

14 *Waarvan 13 plaatsen in Psychiatrisch Centrum Ziekeren te Sint-Truiden, 13 plaatsen in Psychiatrisch Ziekenhuis Sint-Amandus te Beernem en 20 plaatsen in Algemeen Psychiatrisch Ziekenhuis Sint-Lucia te Sint-Niklaas.*

15 *KB 6 oktober 1994 houdende uitvoeringsmaatregelen inzake dienstverlening en opleiding.* BS 15 oktober 1994, 26.153.

16 *Federatie van Autonome Centra voor Algemeen Welzijnswerk (2002). Leerprojecten voor daders van seksueel geweld: Een kennismaking.* Gent: Federatie van Autonome Centra voor Algemeen Welzijnswerk.

De memorie van toelichting bij het samenwerkingsakkoord benadrukt dat bijzondere aandacht moet uitgaan naar de coherentie van het pretherapeutisch programma en de postpenitentiaire begeleiding of behandeling. Deze werkvorm vereist immers structurele overlegmomenten tussen de gespecialiseerde psychosociale teams en de gespecialiseerde voorzieningen van de Vlaamse Gemeenschap. De realisatie van een pretherapeutisch programma binnen de gevangenis-muren heeft tot op heden geen vaste vorm gekregen. Het spanningsveld tussen begeleiding en adviesverlening is hier niet vreemd aan. Het waarnemen van zowel begeleiding als adviesverlening impliceert het bekleden van twee – soms diametraal tegengestelde – functies.¹⁷ De deskundige is niet gebonden door het beroepsgeheim en heeft zelfs de opdracht om de ingewonnen informatie, die relevant is voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag, te verstrekken aan zijn opdrachtgever. De behandelaar daarentegen is strikt gebonden aan het beroepsgeheim opdat een vertrouwensrelatie met zijn patiënt tot stand kan komen. De recente opsplitsing van zorg en expertise binnen de psychosociale diensten, zoals voorzien in de basiswet betreffende het gevangeniswezen¹⁸, komt tegemoet aan dit probleem en biedt perspectieven voor de veralgemeende implementatie van een pretherapeutisch programma. Deze strikte scheiding tussen behandeling en expertise-onderzoek in het gevangeniswezen werd recentelijk bevestigd in een advies van de Orde van Geneesheren.¹⁹

In het samenwerkingsakkoord bekleden de justitieassistenten een scharnierfunctie tussen justitie en hulpverlening. Een belangrijk aspect hierin is de wederzijdse uitwisseling van informatie. Aan de justitieassistent wordt opgedragen om alle relevante gerechtelijke informatie ter beschikking te stellen aan de hulpverlening. Uit de praktijk blijkt dat de justitieassistenten in vele gevallen niet beschikken over de stukken uit de gerechtelijke bundel. Om deze stukken alsnog te kunnen raadplegen kan de hulpverlener een vraag tot inzage van de gerechtelijke bundel aan de bevoegde parketmagistraat richten. Dossierinzage ter griffie is voor de hulpverlener erg arbeidsintensief en kopie-name wordt niet automatisch toegestaan. Bovendien kan de justitieassistent deze functie niet uitoefenen wanneer een cliënt verwezen wordt vanuit de gevangenis omdat zij/hij éénvoudigweg niet betrokken is bij de voorbereiding van een vervroegde invrijheidstelling. Deze taak wordt logischerwijze uitgeoefend door de

gespecialiseerde psychosociale teams.

De gespecialiseerde voorzieningen van hun kant bezorgen een verslag over de opvolging van de begeleiding of behandeling aan de justitieassistent. De inhoud van dit verslag wordt puntsgewijs opgesomd in het samenwerkingsakkoord en is beperkt tot de vormelijke aspecten van de begeleiding of behandeling. Deze wettelijke verplichting tot bekendmaking impliceert dat tegenover de hulpverlener geen schending van het beroepsgeheim kan opgeworpen worden. In de praktijk is ook gebleken dat de gehanteerde formuleringen de opgebouwde vertrouwensrelatie tussen cliënt en hulpverlener niet in het gedrang brengt. Verwarrend is wel dat een rapportagepunt uit het samenwerkingsakkoord ('mate waarin de betrokken persoon een inspanning levert om nuttig gebruik te maken van de begeleidingssessies') integraal gewijzigd werd in wetgeving²⁰ die tot stand gekomen is na de wettelijke bekrachtiging van het samenwerkingsakkoord ('moeilijkheden die bij de uitvoering van de begeleiding of behandeling gerezen zijn'). Uit deze laatste formulering lijkt voort te vloeien dat gerapporteerd wordt over de inhoudelijke aspecten van de begeleiding of behandeling.

De prestatieverbintenis is een goed werkinstrument gebleken om de rechten en plichten van de betrokken partners duidelijk te stellen. De herformulering van bepaalde passages lijkt aangewezen om de leesbaarheid van de prestatieverbintenis te verbeteren. Cijfers over het aantal prestatieverbintenissen dat afgesloten wordt in het kader van een verplichte begeleiding of behandeling van daders van seksueel misbruik ontbreken voorlopig. De prestatieverbintenis wordt als model gebruikt voor andere overeenkomsten tussen cliënt, hulpverlener en verwijzer waarbij sprake is van hulp in een gedwongen context (bijv. verwijzingen via het Vertrouwenscentra Kindermishandeling) en is ook daar nuttig gebleken.

In het samenwerkingsakkoord erkent de Vlaamse Gemeenschap gespecialiseerde voorzieningen op de eerste lijn (algemeen welzijnswerk) en de tweede lijn (geestelijke gezondheidszorg). Beide diensten zijn multidisciplinair samengesteld maar de centra voor geestelijke gezondheidszorg beschikken over een psychiatrische functie in tegenstelling tot de centra voor algemeen welzijnswerk.

Het samenwerkingsakkoord stipuleert dat de verwijzing van justitiecliënten naar de gezondheids- of welzijnzorg dient te gebeuren in functie van de ernst van

17 Seynnaeve, K. (2001). *Uitbreiding van het takenpakket van de psychosociale dienst in de strafinrichting bij de voorbereiding op de maatschappelijke reïntegratie van gedetineerden: Evolutie en knelpunten*. Panopticon, 3, 281-290.

18 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 1 februari 2005, 2.815.

19 Nationale Raad van de Orde van Geneesheren, Advies van 28 juni 2008.

20 Art. 42, § 4, wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, BS 17 maart 2001, 8.506.

Art. 62, § 4, 3° wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, BS 15 juni 2006, 30.468.

Art. 64, § 5, 2° wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, BS 13 juli 2007, 38.284.

de problematiek. Zo moeten seksuele delinquenten die feiten pleegden ten aanzien van minderjarigen in eerste instantie verwezen worden naar de gespecialiseerde voorzieningen in de geestelijke gezondheidszorg. Deze centra kunnen de begeleiding of behandeling vervolgens uitbesteden aan de gespecialiseerde voorzieningen in het algemeen welzijnswerk indien zij dit wenselijk achten. Deze arbitraire taakverdeling tussen de eerste- en tweedelijnsdienst is in de praktijk moeilijk hanteerbaar. Verwijzing naar een tweedelijnsdienst wordt bij voorkeur gebaseerd op de aanwezigheid van een psychiatrische stoornis of ernstige psychische problemen bij de cliënt.

Aanvankelijk heeft het steuncentrum een sturende rol gespeeld bij de totstandkoming van onderling overleg tussen de gespecialiseerde voorzieningen. Tijdens netwerkvergaderingen werd de eigen werking en de samenwerking met de justitiële partners toegelicht. Sinds enkele jaren is zowel vanuit de CGG's als vanuit de CAW's een verantwoordelijke (coördinator van de VI²¹/Fdgg²² Stuurgroep Daderhulp en stafmedewerker bij het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk) aangesteld die ondermeer het onderling overleg en gemeenschappelijke standpuntbepaling van de gespecialiseerde voorzieningen coördineert.

Volgens het samenwerkingsakkoord zouden de gespecialiseerde voorzieningen zowel een hulpverlenende als adviesverlenende taak vervullen. Vanuit deontologisch standpunt zijn deze taken niet verenigbaar binnen één team. In de eerste jaren na de ondertekening van het samenwerkingsakkoord stelde zich geen specifieke problemen op dit vlak omdat de gespecialiseerde voorzieningen zelden aangezocht werden om een gespecialiseerd adviesverslag te verlenen. De wet van 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen bracht hierin verandering. In deze wet wordt ondermeer de vereiste van een gespecialiseerd advies ingevoerd voor bepaalde seksuele delinquenten die in aanmerking komen voor een probatiemaatregel²³ of een definitieve invrijheidstelling als geïnterneerde²⁴. Deze adviesverlening wordt in de betreffende wet omschreven als "het met redenen omklede advies van een dienst die gespecialiseerd is in de begeleiding of de behandeling van seksuele delinquenten". De gespecialiseerde voorzieningen van de Vlaamse Gemeenschap zijn tot op heden niet in staat om de adviesverlening op uniforme wijze en met respect voor de deontologische regels te vervullen. Deze voorzieningen hebben onmiskenbaar nood aan bijkomende middelen om deze bijkomende taak op een objectieve en kwalitatieve wijze te kunnen opnemen zonder het eigen behandelaanbod in het gedrang

te brengen. Zolang een uniforme regeling (die strookt met de intenties van de wetgever) uitblijft, moeten de gerechtelijke instanties zich voor het bekomen van een advies beroepen op individuele deskundigen, al dan niet gespecialiseerd in de materie van seksueel misbruik.²⁵

De gespecialiseerde voorzieningen in de geestelijke gezondheidszorg, gespecialiseerde voorzieningen in het algemeen welzijnswerk en de leerprojecten voor daders van seksueel geweld zijn gaandeweg regionale samenwerkingsverbanden aangegaan. De behoefte aan netwerking met collega-hulpverleners uit de regio ontstond enerzijds vanuit de groeiende nood aan breed gedragen teambeslissingen en anderzijds vanuit de vaststelling dat een aantal (weinig gemotiveerde) cliënten de instroomprocedure nodeloos belasten door zich achtereenvolgens bij de verschillende centra aan te melden. Dusdanig ontstonden regionale samenwerkingsverbanden onder de vorm van een gemeenschappelijk intake team of een geïntegreerde werking. Het zorgaanbod van de gespecialiseerde voorzieningen bestaat voornamelijk uit individuele consultaties. Sinds enkele jaren zijn een aantal centra gestart met groepsbehandelingen. Ook de differentiatie van de zorg naar bepaalde subdoelgroepen (mentaal minderbegaafde plegers, minderjarige plegers, allochtone plegers, ...) heeft in een aantal centra intussen vorm gekregen.

In het samenwerkingsakkoord wordt de ontwikkeling van een gemeenschappelijk registratiemodel voor de gespecialiseerde psychosociale teams, de justitieassistenten en de gespecialiseerde voorzieningen van de Vlaamse Gemeenschap in het vooruitzicht gesteld. Deze registratie zou ten dienste staan van het wetenschappelijk onderzoek en de evaluatie van het beleid. Al snel bleek dat een gemeenschappelijk registratiemodel voor de verschillende partners van het samenwerkingsakkoord niet haalbaar was vanwege mogelijke schendingen van het beroepsgeheim. Het steuncentrum heeft vervolgens het voortouw genomen om een gemeenschappelijke registratiemodel voor de gespecialiseerde voorzieningen in de geestelijke gezondheidszorg te realiseren. Het gebruik van dit model was niet evident omdat de centra een sectorgebonden registratie gebruiken om hun reguliere subsidie te ontvangen. Onder impuls van het begeleidingscomité werd beslist om een sjabloon voor de registratie van seksuele delinquenten te integreren in de sectorgebonden registratieprogramma's van de geestelijke gezondheidszorg en het algemeen welzijnswerk. Op deze wijze is men erin geslaagd om jaarlijks een registratieverslag op te

21 *Verbond der Verzorgingsinstellingen v.z.w.*

22 *Federatie van Diensten voor Geestelijke Gezondheidszorg v.z.w.*

23 *Art. 42, § 1, wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, BS 17 maart 2001, 8.506.*

24 *Art. 44, § 1, wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, BS 17 maart 2001, 8.507.*

25 *Haex, R. (2008). Seksualiteit en strafrecht: Enkele knelpunten in de rechtspraak. Lezing ter gelegenheid van de studiedag strafrecht en seksualiteit van 18 april 2008 te Leuven, onuitg.*

maken waarin het cliënteel van de gespecialiseerde voorzieningen beschreven wordt aan de hand van een beperkt aantal variabelen.

In de eerste jaren na de ondertekening van het samenwerkingsakkoord heeft het steuncentrum zijn activiteiten hoofdzakelijk georiënteerd naar de gespecialiseerde psychosociale teams en de gespecialiseerde voorzieningen in de geestelijke gezondheidszorg. Na verloop van tijd werd de doelgroep verruimd naar de gespecialiseerde voorzieningen in het algemeen welzijnswerk, leerprojecten voor daders van seksueel geweld en de residentiële behandelingseenheden voor seksuele delinquenten. Het steuncentrum biedt een consultatiefunctie aan onder de vorm van een teleconsult (via website, telefoon, e-mail of post) en een consultgesprek (in het UZA). Consultvragen kunnen betrekking hebben op de aanpak van een algemeen probleem bij de werking van de dienst (bijv. verslaggeving aan justitieassistent, inbeslagneming van dossiers) of een specifiek probleem bij de begeleiding of behandeling van een cliënt. Recente wetenschappelijke literatuur, opleidingsaanbod, wetgevendende initiatieven en ontwikkelingen in het werkveld worden gecommuniceerd via de website en nieuwsbrief van het steuncentrum. De forensische bibliotheek kan geraadpleegd worden na afspraak. De wetenschappelijke onderzoeksactiviteiten van het steuncentrum zijn gefocust op de classificatie van extrafamiliale pedoseksuelen. Publicaties in vaktijdschriften, presentaties op wetenschappelijke fora en het geven van gastcolleges zijn de resultante hiervan. Tot op heden werd in Vlaanderen geen wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit van de ambulante begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik verricht. Ten aanzien van de partners wordt voorzien in basisopleidingen en voortgezette opleidingsmomenten. In samenwerking met de Vlaamse universiteiten (UA, VUB, UG en KUL) wordt een interuniversitaire postacademische vorming in de forensische psychiatrie en psychologie aangeboden. Het begeleiden van stages en verhandelingen van assistent-psychiaters en studenten bachelor en master

in de klinische psychologie wordt ook tot de taken van het steuncentrum gerekend. In samenwerking met het Waals en Brussels steuncentrum wordt een tweedaags congres georganiseerd ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de samenwerkingsakkoorden (www.congress2008.be).

Het begeleidingscomité inventariseert jaarlijks de knelpunten bij de uitvoering van het samenwerkingsakkoord, treedt in overleg met de betrokken partijen en formuleert schriftelijke aanbevelingen ten behoeve van de verantwoordelijke ministers. Teneinde het gehele werkveld bij deze werking te betrekken hebben de ministers in het begeleidingscomité vertegenwoordigers aangeduid vanuit de psychosociale dienst²⁶, de justitiehuisen²⁷, het steuncentrum, het agentschap zorg en gezondheid²⁸, de afdeling welzijn en samenleving²⁹, de gespecialiseerde voorzieningen in de geestelijke gezondheidszorg en de gespecialiseerde voorzieningen in het algemeen welzijnswerk. Deze samenstelling van het begeleidingscomité bevordert de totstandkoming van beleidsaanbevelingen die in de praktijk een breed draagvlak vinden.

Na deze terugblik op tien jaar uitvoering van het samenwerkingsakkoord kan een positieve balans opgemaakt worden. Het wettelijk bekrachtigd kader voor samenwerking en informatie-uitwisseling ondersteunt de betrokken partners bij de uitvoering van hun opdrachten. De inclusie van het bestaande residentieel en psycho-educatief luik in het samenwerkingsakkoord kan de continuïteit en kwaliteit van het zorgaanbod verstevigen. Verder behoeven de bestaande knelpunten bij de toepassing van het samenwerkingsakkoord een oplossing binnen de schoot van het begeleidingscomité. Maar de werkelijke uitdaging is nu juist om de opgedane ervaring bij de uitvoering van dit samenwerkingsakkoord te benutten bij de ontwikkeling van een globale, coherente en gecoördineerde aanpak van andere delinquenten ten aanzien van wie een probleemgerichte begeleiding of behandeling aangewezen is.

²⁶ Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen van de FOD Justitie.

²⁷ Directoraat-generaal Justitiehuisen van de FOD Justitie.

²⁸ Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin van de Vlaamse Gemeenschap.

²⁹ *ibidem*.

Wat weten we over het gebruik van drugs voor, tijdens en na de detentie in Europa?

Liesbeth Vandam *

Er bestaat een nagenoeg wereldwijde consensus dat "drugs te vinden zijn in elke gevangenis". Toch ontbreekt gestandaardiseerde informatie over het gebruik van drugs bij (ex-)gedetineerden. Deze bijdrage concentreert zich dan ook op de vraag wat er reeds geweten is over de epidemiologie van druggebruik bij Europese (ex-)gedetineerden voor, tijdens en na de detentie.¹

In deze bijdrage bestuderen we de epidemiologie van "druggebruik". Druggebruik omvat ook het eenmalige gebruik van een product. Onderzoekers die druggebruik bij gedetineerden meten, gaan vaak uit van het medisch model, waarbij ze de prevalentie van specifieke diagnoses in kaart brengen.² We willen in deze bijdrage de medische benadering aanvullen. Ten eerste zijn systematische literatuurstudies over drugafhankelijkheid en -misbruik bij gedetineerden reeds voorhanden in de wetenschappelijke literatuur.³ Ten tweede willen we vanuit een criminologische benadering druggebruik bij (ex-)gedetineerden vanuit een andere invalshoek bestuderen. Hierbij focussen we ons op het gebruik van illegale drugs, alcohol en illegaal gebruik van medicatie. Deze bijdrage heeft ook een tweede, geografische beperking. We bekijken gedetineerden op het grondgebied van de Raad van Europa omdat deze instantie een belangrijke actor is in het domein van detentie.⁴ Ten derde beperkten we deze bijdrage in tijd: enkel studies gepubliceerd in de laatste tien jaar worden opgenomen.

De wetenschappelijke referenties in deze bijdrage zijn het resultaat van een intensieve zoektocht doorheen de literatuur. Verschillende databanken werden geconsulteerd.⁵ Internetbronnen werden doorzocht, net zoals de websites van gouvernementele en niet-gou-

vernementele organisaties. De universiteitsbibliotheken van Gent en Leuven werden geraadpleegd, experts uit enkele landen werden gecontacteerd.

Om de hoofdvraag te beantwoorden, zoeken we in deze bijdrage een antwoord op vier deelvragen: ten eerste, *wat* wordt er gemeten in Europa? Ten tweede *hoe* wordt druggebruik bij (ex-) gedetineerden in kaart gebracht? Ten derde, *wat zijn de belangrijkste bevindingen*? Ten vierde, *welke informatie ontbreekt* inzake gebruik van drugs bij Europese (ex-)gedetineerden?

1. Wat wordt gemeten?

De eerste vraag die we beantwoorden, verwijst naar het conceptuele kader van het meten van 'druggebruik bij (ex-)gevangenen voor, tijdens en na de detentie'.

1.1. Wat wordt bedoeld met 'druggebruik'?

Verschillende invullingen van druggebruik worden gebruikt in de literatuur. Zoals eerder vermeld, zijn we geïnteresseerd in de epidemiologie van druggebruik. Sommige auteurs beweren drug*misbruik* te meten (een medische term), terwijl ze in feite druggebruik meten.⁶ Bovendien bestaat er een grote verscheidenheid in producten die al dan niet worden opgenomen in de studie. Sommige studies beperken zich tot enkele producten, anderen nemen een arsenaal aan (il)legale producten op. Nog andere auteurs meten het gebruik van 'drugs', zonder te specificeren naar product.⁷ Wat betreft het 'illegaal gebruik van medicatie', wordt het beeld nog meer troebel. Verschillende studies die vragen naar gebruik van medicatie, zoals benzo's en methadon, doen dit zonder te vermelden of het legaal of illegaal gebruik van medicatie betreft.⁸ Deze verschil-

* Liesbeth Vandam is wetenschappelijk medewerker bij het Institute for International Research on Criminal Policy, Universiteit Gent.

1 Dit artikel maakt deel uit van de literatuurstudie in het kader van het doctoraatsonderzoek "Effect van detentie op gebruikspatronen van legale en illegale drugs", met als promotor Prof.dr.Brice De Ruyver en als co-promotor Prof.dr.Tom Van der Beken.

2 Skardhamar, T. (2003). Inmates' social background living conditions. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 4(2003), 39-56.

3 Fazel, S., et al. (2006). Substance misuse and dependence in prisoners: a systematic review. *Addiction*, 101(2), 181-191.; Oliemeulen, L., et al. (2007).

Problematische alcoholgebruikers, druggebruikers, en gokkers in het gevangeniswezen. *Rotterdam: IVO, WODC.*

4 Elger, B. S. (2008). Towards equivalent health care of prisoners: European soft law and public health policy in Geneva. *Journal of public health policy*, 29(2), 192-206.

5 De geconsulteerde databanken zijn: Web of Science, PubMed Central, Trimbos-instituut, WODC, Drugscope, EMCDDA and Sage Publications

6 Edgar, K., & O'Donnell, I. (1998). Mandatory Drug Testing in prison: the relationship between MDT and the level and nature of drug misuse. *London: Home Office Research and Statistics Directorate.*

7 Latvian National Focal Point. (2004). Latvia - New development, trends and in-depth information on selected issues. *Riga: The State Addiction Agency; Narkauskaitė, L., et al. (2007). The prevalence of psychotropic substance use and its influencing factors in lithuanian penitentiaries. Medical Science Monitor*, 13(3), 131-135.; Skardhamer, I., 2003.

8 Edgar & O'Donnell, I., 1998; National Anti-Drug Agency. (2007). Romania - New Development, Trends and in-depth information on selected issues. *Bucharest: Ministry of Interior and Administration Reform - Reitox National Focal Point.*

len maken internationale vergelijkingen uiteraard zeer moeilijk.

1.2. Wat wordt bedoeld met gevangenen?

Een tweede concept dat verwarring zaait is de invulling van de term 'gevangene'. Studies vermelden zelden wat ze met deze term bedoelen.

Er bestaan twee grote categorieën gevangenen: voorlopig gehechten en veroordeelde gevangenen. Sommige studies nemen beide categorieën op⁹, anderen enkel de veroordeelde gevangenen¹⁰ of voorlopig gehechten¹¹. In een Belgische studie worden ook de geïnterneerden bestudeerd.¹² De meeste studies bestuderen enkel mannelijke gevangenen.¹³ Af en toe wordt (ook) een vrouwengevangenis of een gemengde gevangenis bestudeerd.¹⁴ Soms worden bepaalde categorieën niet opgenomen, zoals de 'gevaarlijke' gevangenen¹⁵, of de seksuele delinquenten¹⁶.

1.3. Wat wordt bedoeld met voor, tijdens en na de detentie?

Een derde concept dat tot verwarring leidt, verwijst naar de invulling van 'voor, tijdens en na de detentie'. De meest gebruikte maatstaven die de prevalentie van druggebruik meten zijn: 'lifetime gebruik' (ooit-gebruik), 'recent gebruik' (ooit-gebruik het voorbije jaar), en

'actueel gebruik' (ooit-gebruik de voorbije maand).

De meerderheid van de studies nemen 'life time gebruik' op. Sommige onderzoekers vragen de respondenten expliciet naar het 'life time gebruik voor de detentie'.¹⁷ Andere onderzoekers doen dit niet, waardoor we geen uitspraken kunnen doen over gebruik voor de detentie.¹⁸ Verschillende onderzoekers meten expliciet 'druggebruik voor de detentie'. De term 'voor de detentie' kent echter verschillende invullingen: sommige onderzoekers gebruiken de maatstaf van 'recent gebruik'¹⁹, anderen peilen naar het gebruik zes maanden voor de detentie²⁰, nog anderen peilen naar het gebruik drie maanden voor de detentie²¹. Verschillende onderzoekers meten (daarenboven) het actueel gebruik voor de detentie.²²

Wanneer we kijken naar het 'gebruik tijdens de detentie' wordt de verscheidenheid alleen maar groter. Enkele studies onderzoeken het gebruik gedurende de eerste maanden van de detentie.²³ Andere studies hanteren de maatstaven van ooit gebruik, recent gebruik en actueel gebruik tijdens de detentie.²⁴ Sommige auteurs bevragen gebruik tijdens de huidige detentie, anderen tijdens de totale detentieduur.²⁵ Studies die 'druggebruik na de detentie' in kaart brengen, zijn zeldzaam. Twee studies volgen de respondenten op na een verblijf in de gevangenis, zonder een specifieke tijdsperiode te bevragen.²⁶ Een andere studie

9 Boys, A., et al. (2002). Drug use and initiation in prison: results from a national prison survey in England and Wales. *Addiction*, 97(12), 1551-1560.; Mitchell, D., & McCarthy, M. (2001). What happens to drug misusers on release from prison? An observational study at two London prisons. *Drugs-Education Prevention and Policy*, 8(3), 203-217.; Mouquet, M.-C. (2005). La santé des personnes entrées en prison en 2003: *Direction de la recherche des études de l'évaluation et de statistiques*; Mravčík, V., et al. (2007). Annual Report - The Czech Republic - 2006 Drug Situation. Prague: Czech National Centre for Drugs and Drugs Addiction.

10 Friestad, C., & Skog Hansen, I. L. (2005). Mental health problems among prison inmates: the effect of welfare deficiencies, drug use and self-efficacy. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 6(2005), 183-196.; Liriano, S., & Ramsay, M. (2003). Prisoners' drug use before prison and the link with crime. In M. Ramsay (Ed.), *Prisoners' drug use and treatment: seven research studies* (Vol. 267). London: Home Office.

11 Plugge, E., et al. (2006). The health of women in prison - study findings. Oxford: Department of Public Health - University of Oxford.; Niveau, G., & Ritter, C. (2008). Route of Administration of Illicit Drugs among Remand Prison Entrants. *European Addiction Research*, 14(2), 92-98.

12 Todts, S., et al. (2006). Druggebruik in Belgische gevangenis - monitoring van gezondheidsrisico's. Brussel: Dienst voor Gezondheidszorg Gevangenis - Ministerie van Justitie.

13 Koulierakis, G. et al. (1999). Injecting drug use amongst inmates in Greek prisons. *Addiction Research*, 7(3), 193-121.

14 Frost, L., & Tchertkov, V. (2002). Prisoner Risk Taking in the Russian Federation. *AIDS Education and Prevention*, 14(5), 7-23.; Boys et al., I.c., 2002.; Nelles, J., et al. (1999). How does syringe distribution in prison affect consumption of illegal drugs by prisoners? *Drug and Alcohol Review*, 18(2), 133-138.; Plugge et al., I.c., 2006.

15 Frost & Tchertkov, I.c., 2002.

16 Liriano & Ramsay, I.c., 2003.

17 Drogfokuszpont, I.c., 2004; Edgar & O'Donnell, I.c., 1998; National Anti-Drug Agency, I.c., 2007; Rotily & Delorme, I.c., 1999; Strang et al., I.c., 2006.

18 Vogelvang, B. O., et al. (2003). Prevalentie van criminogene factoren bij mannelijke gedetineerden in Nederland. Den Haag; Vreugdenhil, C., Van den Brink, W., Wouters, L. F., & Doreleijers, T. A. (2003). Substance use, substance use disorders and comorbidity patterns in a representative sample of incarcerated male Dutch adolescents. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 191(6), 372-378.

19 Drogfokuszpont, I.c., 2004; Liriano & Ramsay, I.c., 2003; Mouquet, I.c., 2005; National Anti-Drug Agency, I.c., 2007; Rotily et al., I.c., 1998; Strang et al., I.c., 2006; Bullock, T. (2003). Changing levels of drug use before, during and after imprisonment. In M. Ramsay (Ed.), *Prisoners' drug use and treatment: 7 research studies* (pp. 23-48). London: Home Office Research, Development and Statistics Directorate.; Mouquet, M.-C., Dumont, M., & Bonnevie, M.-C. (1999). La santé à l'entrée en prison: un cumul des facteurs de risque: *Ministère de l'emploi et de la solidarité*.

20 Plugge et al., I.c., 2006; Vogelvang et al., I.c., 2003.

21 Niveau & Ritter, I.c., 2008.

22 Drogfokuszpont, I.c. 2004; Friestad & Skog Hansen, I.c., 2005; National Anti-Drug Agency, I.c., 2007; Nelles et al., I.c., 1999; Skardhamar, I.c., 2003; Strang et al., I.c., 2006.

23 Plugge et al., I.c., 2006; Strang et al., I.c., 2006; Rotily et al., I.c., 1998.

24 Drogfokuszpont, I.c., 2004; National Anti-Drug Agency, I.c., 2007; Edgar & O'Donnell, I.c., 1998; Frost & Tchertkov, I.c., 2002; Nelles et al., I.c., 1999; Bullock, I.c., 2003.

25 Boys et al., I.c., 2002; Strang et al., I.c., 2006; Latvian National Focal Point, I.c., 2004; Todts et al., I.c., 2006.

26 Bullock, I.c., 2003; Mitchell & McCarthy, I.c., 2001.

bevraagt (ex-)gevangenen over het gebruik de eerste week na de vrijlating.²⁷

1.4. Wat wordt bedoeld met ... besluit

Een kritische blik is noodzakelijk wanneer men epidemiologische studies over dit thema vergelijkt. Door het gebruik van verschillende interpretaties van 'drugs' en 'gevangene', zijn de resultaten niet zomaar vergelijkbaar. Wanneer bovendien verschillende maatstaven worden gehanteerd bij het meten van druggebruik voor, tijdens en na de detentie, maakt dit de internationale vergelijking nog moeilijker.

2. Hoe kunnen we druggebruik bij (ex-)gedetineerden in kaart brengen?

De meeste studies over dit thema zijn gebaseerd op 'gevangenen'. Onderzoekers gaan de gevangenis binnen en meten of hun onderzoekspopulatie drugs gebruikt of niet. Enkele onderzoekers draaien de werkwijze om: zij interviewen ex-gevangenen in de vrije maatschappij.

De studies verschillen ook qua *geografische spreiding*. De meeste studies beperken zich tot één of twee gevangenissen²⁸, anderen bestuderen gevangenissen in een specifieke stad of regio²⁹. Slechts enkele studies slagen erin (bijna) alle gevangenissen in een land op te nemen.³⁰ 'Tijd' en 'budget' zijn de meest voorkomende redenen om de vaak beperkte geografische spreiding te verklaren, toch komen ook andere redenen aan bod, zoals de vereiste medewerking van de gevangenisdirectie. De gevangenispopulatie is heterogeen en verschilt dan ook van gevangenis tot gevangenis. Geïsoleerde cross-sectionele studies zijn niet representatief voor de situatie in een bepaald land.

Studies verschillen ook naar '*het moment*' waarop de gevangenen worden bevestigd. Enkele studies bevestigen gevangenen wanneer zij de gevangenis binnenkomen³¹, sommige studies nemen hierbij ook

de getransfereerde gevangenen op³². Onderzoekers die druggebruik 'tijdens de detentie' meten, selecteren respondenten die 'verblijven in de gevangenis'. Soms wordt hierop een tijdslijm gezet en worden gevangenen geselecteerd die een bepaalde periode, bijvoorbeeld drie maanden, gedetineerd zijn.³³ Enkele studies baseren zich op verschillende metingen: bij aankomst in de gevangenis, tijdens het verblijf in de gevangenis en enkelen koppelen hier ook een meting aan na de vrijlating.³⁴

Wanneer men geïnteresseerd is in druggebruik voor de detentie, zijn er risico's verbonden aan het bevestigen van gedetineerden die reeds een tijdje in de gevangenis verblijven. Net zoals bij andere respondenten, bestaat het risico op 'vergeten' en 'telescopen'³⁵ van gedragingen. De tijd reeds gespendeerd in de gevangenis kan bovendien enorm verschillen tussen de studies, wat generalisering van onderzoeksresultaten moeilijker maakt.³⁶

Tijdens de literatuurstudie, stelden we vast dat *twee methoden* vaak gebruikt worden om druggebruik voor en tijdens de detentie te meten: het zelfrapportage interview en medische testen aan de hand van bloed, urine, speeksel of injectiesporen op de armen. Studies die druggebruik meten na de detentie gebruiken enkel interviews. Het gebruik van zelfrapportage interviews in de gevangeniscontext maakt deel uit van heel wat wetenschappelijke discussie. De meerderheid van de studies wijzen erop dat zelfgerapporteerd druggebruik betrouwbaar is, maar dat respondenten eerder geneigd zijn gebruik te bevestigen in zelf in te vullen vragenlijsten dan in face-to-face interviews.³⁷ Deze werkwijze vergeet echter de problemen van analfabetisme in de gevangenis.³⁸

Wanneer onderzoeken zich baseren op drugtesten, verkrijgt men objectieve gegevens. Toch bestaat er heel wat kritiek op drugtesten. Zij meten enkel druggebruik in een zeer recent verleden en geven geen informatie over de gebruikscarrière en -frequentie.³⁹ Bovendien worden ethische kanttekeningen gemaakt bij het gebruik van verplichte drugtesten zoals schaamte en problemen bij het urineren op commando.⁴⁰ Wanneer

27 Van Haastrecht et al., l.c., 1998.

28 Koulierakis, l.c., 2006; Nelles et al., l.c., 1999; Plugge et al., l.c., 2006; Rotily et al., l.c., 1998.

29 Allwright et al., l.c., 2000; Mitchell & McCarthy, l.c., 2001; Rotily & Delorme, l.c., 1999; Boys et al., l.c., 2002; Liriano & Ramsay, l.c., 2003; Skardhamar, l.c., 2003; Strang et al., l.c., 2006.

30 Muscat, R. (2006). Malta - New Developments, Trends and In-depth Information on selected issues: REITOX - Malta National Focal Point.; Removille, N., & Origer, A. (2007). Prévalence et propagation des hépatites virales A, B, C et du HIV au sein de la population d'usagers problématiques de drogues d'acquisition illicite. *Strassen: CRP-Santé*; Schlink, J. (1999). Etude épidémiologique des infections à l'HIV et à l'hépatite virale C dans les prisons luxembourgeoises. *Strassen: CPR-Santé*; Todts et al., l.c., 2006.

31 Mouquet, l.c., 2005.

32 Mravčík et al., l.c., 2007.

33 Rotily et al., l.c., 1998; Liriano & Ramsay, l.c., 2003.

34 Mravčík et al., l.c., 2007; Muscat, l.c., 2006; Nelles et al., l.c., 1999; Plugge et al., l.c., 2006; Mitchell & McCarthy, l.c., 2001; Bullock, l.c., 2003.

35 Het telescopen van gedragingen houdt in dat bepaalde feiten verkeerd in de tijd worden geplaatst.

36 Frost & Tchertkov, l.c., 2002; Korte et al., l.c., 1998; Todts et al., l.c., 2006.

37 McElrath, K. (1994). A comparison of two methods for examining inmates' self-reported drug use. *International Journal of Addiction*, 29(4), 517-524.

38 Frost & Tchertkov, l.c., 2002.

39 Darke, S. (1998). Self-report among injecting drug users: a review. *Drug and Alcohol Dependence*, 1998(51), 253-263.

40 Hughes, R. (2000). *Drug Injectors and Prison Mandatory Drug Testing*. *The Howard Journal*, 39(1), 1-13.

sancties kunnen volgen, bestaat bovendien het risico dat gevangenen van product veranderen: cannabis is detecteerbaar tot 27 dagen na gebruik, heroïne drie dagen.⁴¹

Ook de gevolgde procedures verschillen in de studies: het al dan niet voorhanden zijn van vragenlijsten in meerdere talen⁴², het al dan niet vergoeden van de respondenten⁴³ en de mate van onafhankelijkheid van de onderzoekers⁴⁴. Al de hierboven vermelde verschillen in onderzoeksmethoden beïnvloeden uiteraard de representativiteit van de steekproef voor de onderzoekspopulatie en maken vergelijkingen op Europees niveau moeilijk.

3. Wat zijn de belangrijkste bevindingen?

Zoals hierboven aangehaald, is het moeilijk om verschillende studies met elkaar te vergelijken door het gebruik van verschillende definities en onderzoeksmethoden. De volgende gegevens moeten dan ook gelezen worden met een kritische visie.

3.1. Ooit-gebruik

Het aantal gevangenen dat ooit illegale drugs heeft gebruikt, varieert tussen 18,5% en 79,9%.⁴⁵ Zelfs indien we de conceptuele en methodologische verschillen in acht nemen, blijft het verschil tussen 18,5% in Roemenië en 79,9% in de UK groot. De percentages ooit-gebruik bij gedetineerden zijn uiteraard gelinkt aan de percentages ooit-gebruik in de algemene populatie.⁴⁶ Het ooit-gebruik in West-Europese landen steeg sterk op het eind van de jaren '80, maar stabiliseerde rond de eeuwwisseling.⁴⁷ Rond die periode beschouwden enkele Centraal en Oost-Europese landen druggebruik in de populatie echter nog als een nieuw sociaal fenomeen, wat de relatieve lage prevalentie van ooit-gebruik in die landen deels kan verklaren.⁴⁸ Een tweede mogelijke

verklaring verwijst naar het drugbeleid in de verschillende landen, met name of het beleid een liberale of prohibitionistische benadering kent. We verwachten dat in landen met een meer prohibitionistische aanpak, meer druggebruikers in de gevangenis belanden.⁴⁹ Dit leidt ons tot een derde mogelijke verklaring: het aantal alternatieve afhandelingsmodaliteiten beïnvloedt uiteraard ook het aantal gebruikers in de gevangenis.⁵⁰ Omdat in de UK meer alternatieve afhandelingsmodaliteiten bestaan dan in Roemenië, gaat deze verklaring niet op.⁵¹ Dit leidt ons nogmaals tot de conclusie dat de invloed van verschillen in onderzoeksmethode op de onderzoeksresultaten zeer groot is.

Verder zien we dat tussen 7,6% en 88,6% ooit cannabis gebruikte, gevolgd door amfetamines (1,5%-48,7%), cocaïne (6,2%-45,9%), heroïne (2,9%-38,3%), en LSD/paddo's (1,2%-20,3%).⁵² Het feit dat bepaalde producten populairder zijn in bepaalde regio's dan andere, leidt ertoe dat deze producten ook vaker door de gedetineerden in deze regio's worden gebruikt.⁵³ Wat betreft het illegaal gebruik van medicatie, heeft ongeveer een vierde ooit illegaal sedatieven gebruikt.⁵⁴ Tussen 2,9% en 16,3% gebruikte ooit illegaal methadon/buprenorphine.⁵⁵

3.2. Druggebruik voor detentie

In plaats van ooit-gebruik te bevragen, peilen sommige onderzoekers expliciet naar het gebruik voor de detentie. Cannabis werd gebruikt door het grootste aantal gedetineerden (19% -89%), gevolgd door XTC (12.1%) en heroïne (3.3%-44%).⁵⁶

Voor alcohol zijn de gegevens nog moeilijker te vergelijken. In de studie van Plugge dronk 68,7% van alle ooit-drinkers (63.1%) meer dan het aanbevolen maximum van 3 units per dag.⁵⁷ In de studies van Mouquet varieerde 'excessief alcoholgebruik' tussen 30.9% en 33,3%.⁵⁸ Een andere studie stelt vast dat 7% van de respondenten dagelijks dronken werd de maand voor de detentie.⁵⁹

41 Gore, S. M., Bird, A. G., & Ross, A. J. (1996). *Prison rights: mandatory drugs tests and performance indicators for prison*. *British Medical Journal*, 1996(312), 1411-1413.

42 Nelles et al., i.c., 1999; Plugge et al., i.c., 2006; Todts et al., i.c., 2006; Boys et al., i.c., 2002; Friestad & Skog Hansen, i.c., 2005; Frost & Tchertkov, i.c., 2002; Skardhamar, i.c., 2003.

43 Van Haastrecht et al., i.c., 1998; Korte et al., i.c., 1998.

44 Frost & Tchertkov, i.c., 2002; Strang et al., i.c., 2006.

45 Boys et al., i.c., 2002; Korte et al., i.c., 1998; Narkauskaitė et al., i.c., 2007; National Anti-Drug Agency, i.c., 2007; Todts et al., i.c., 2006; Vogelvang et al., i.c., 2003.

46 Birchard, K. (2001). *Europe-wide survey finds widespread drug abuse in prisons*. *The Lancet*, 358(9284), 821.

47 Watson, R. (2007). *Cocaine use rises in Europe while popularity of cannabis reaches a plateau or is falling*. *British Medical Journal*, 335, 1117-1117.

48 EMCDDA. (2002). *Report on the drug situation in the candidate CEECs*. *Lisbon: EMCDDA*.

49 Thornton, M. (2007). *Prohibition versus legalization - Do economists reach a conclusion on drug policy?* *The independent review*, 11(3), 417-433.

50 Cranstoun Drug Services. (2001). *An overview study: assistance to drug users in European Union Prisons*. *Lisbon: EMCDDA*.

51 Hough, M. (2002). *Drug user treatment within a criminal justice context*. *Substance Use & Misuse*, 37(8-10), 985-996.; National Anti-Drug Agency, i.c., 2007.

52 Boys et al., i.c., 2002; Korte et al., i.c., 1998; National Anti-Drug Agency, i.c., 2007; Todts et al., i.c., 2006; Vreugdenhil et al., i.c., 2003.

53 Watson, R. (2007). *Cocaine use rises in Europe while popularity of cannabis reaches a plateau or is falling*. *British Medical Journal*, 335, 1117-1117.;

EMCDDA. (2007). *2007 Annual report: the state of the drugs problem in Europe*. *Lisbon: EMCDDA*.

54 Korte et al., i.c., 1998; Todts et al., i.c., 2006.

55 National Anti-Drug Agency, i.c., 2007; Todts et al., i.c., 2006.

56 Bullock, i.c., 2003; Drogfokuszpont, i.c., 2005.

57 Plugge et al., i.c., 2006.

58 Mouquet, i.c., 2005; Mouquet et al., i.c., 1999.

59 Skardhamar, i.c., 2003.

Tussen 2,3% en 23% van de respondenten stelden drugs geïnjecteerd te hebben in de twaalf maanden voor de detentie.⁶⁰ Tussen 9% en 21% injecteerde de maand voor de detentie.⁶¹

3.3. Drug gebruik tijdens de detentie

Wanneer we kijken naar *gebruik tijdens detentie*, zien we dat tussen 7,9% en 76% ooit illegale drugs gebruikte tijdens de detentie.⁶² De studie van Edgar & O'Donnell vond dat 75% van alle respondenten ooit cannabis gebruikte tijdens de detentie, gevolgd door heroïne (44%), amfetamines (28%) en cocaïne (18%).⁶³

We zien dat tussen 13,8% en 56% van de druggebruikende respondenten ooit illegale drugs gebruikte tijdens de huidige detentie.⁶⁴ Tussen 1,5% en 53% gebruikte illegale drugs in de twaalf maanden voor het interview tijdens de detentie, tussen 0,9% en 33% gebruikte illegale drugs in de 30 dagen voor het interview.⁶⁵

We zien dat cannabis werd gebruikt door 92,5% en 96,9% van degenen die gebruikten in detentie, gevolgd door heroïne (26,5%-40,6%), amfetamines (24,1%-56,1%), cocaïne (13,3%-29,7%), XTC (6,1% -16,9%) en LSD (3,8% en 9,2%).⁶⁶ Verschillende onderzoeken bevestigen dus de tendens van het gebruik van 'downers' in de gevangenis, dit hangt samen met de functie van het gebruik, zoals 'om te vergeten' of 'om te relaxen', ...⁶⁷

Het illegaal gebruik van medicatie is nog moeilijker te vergelijken, omdat de onderzoekers verschillende definities gebruiken. Onderzoekers die in het algemeen 'illegaal gebruik van medicatie' meten, stellen vast dat tussen 13,7% en 25% van alle gedetineerden ooit illegaal medicatie gebruikten.⁶⁸ Van de gebruikers tijdens de detentie, gebruikten tussen 15,8% en 22,4% illegaal methadon/buprenorphine, gevolgd door morfine (11,2%), sedatieven (10%) en barbituraten (8,2%).⁶⁹ Tussen 6,8% en 36% van de respondenten gebruikten ooit alcohol tijdens de detentie.⁷⁰

Resultaten i.v.m. intraveneus druggebruik (IDU) variëren enorm. 4% van alle gedetineerden injecteerde ooit tijdens de detentie.⁷¹ Van alle respondenten injecteerde tussen 8,6% en 14% ooit tijdens de huidige detentie.⁷² Tussen 6,9% en 60% van alle respondenten die ooit injecteerden, deden dit ook ooit tijdens de detentie.⁷³ Tussen 21,7% en 50% van alle druggebruikende respondenten gebruikten een bepaald product voor de eerste keer tijdens de detentie. Initiatie in heroïne varieert tussen 19,9% en 26,4%, gevolgd door illegaal gebruik van medicatie (15%), cannabis (6,4%-13,2%), cocaïne (5,3%-9,3%).⁷⁴ Tussen 11,7% en 20% van alle IDU initieerden IDU in de gevangenis.⁷⁵ Sommige studies trachten variaties in druggebruik tijdens de detentie te verklaren. Deze studies zijn vaak beperkt tot één land, en zeer weinig studies werden verricht in Europa. Er zijn aanwijzingen dat zowel individuele factoren (zoals gebruik voor de detentie en leeftijd), net zoals gevangenis-gebonden factoren (zoals het veiligheidsniveau van de gevangenis), druggebruik tijdens de detentie kunnen verklaren.⁷⁶ Er is echter te weinig informatie voorhanden op Europees niveau om verschillen in druggebruik tijdens de detentie te verklaren.

3.4. Druggebruik na de detentie

Één studie meet gebruik na de detentie bij personen die zeiden drugs te gebruiken de twaalf maanden voor de detentie. 80% gebruikte sinds de vrijlating: 70% gebruikte cannabis, gevolgd door heroïne (28%), cocaïne (20%) en amfetamines (19%). De auteurs stelt dat zijn bevindingen aantonen dat gebruik na de detentie veel hoger ligt dan gebruik tijdens de detentie, maar dat het niet hetzelfde niveau bereikt dan voor de detentie.⁷⁷ Verdere epidemiologische informatie ontbreekt over dit onderwerp.⁷⁸

60 Liriano & Ramsay, l.c., 2003; Mouquet, l.c., 2005; Mouquet et al., l.c., 1999; Rotily & Delorme, l.c., 1999.

61 Plugge et al., l.c., 2006; Rotily & Delorme, l.c., 1999; Rotily et al., l.c., 1998.

62 Drogfokuszpont, l.c., 2004; Edgar & O'Donnell, l.c., 1998.

63 Edgar & O'Donnell, l.c., 1998.

64 Korte et al., l.c., 1998; Latvian National Focal Point, l.c., 2004; Liriano & Ramsay, l.c., 2003; Narkauskaitė et al., l.c., 2007; Todts et al., l.c., 2006.

65 Drogfokuszpont, l.c., 2004, 2005; National Anti-Drug Agency, l.c., 2007; Nelles et al., l.c., 1999.

66 Korte et al., l.c., 1998; Todts et al., l.c., 2006.

67 Adesanya, A., et al. (1997). Psychoactive substance abuse among inmates of a Nigerian prison population. *Drug and Alcohol Dependence*, 47(1), 39-44.; Keene, J. (1997). Drug misuse in prison: views from inside: a qualitative study of prison staff and inmates. *The Howard Journal*, 36(1), 28-41.; Plourde, C., & Brochu, S. (2002). Drugs and alcohol during incarceration: Examination of the situation of Federal penitentiaries in Quebec. *Canadian Journal of Criminology-Revue Canadienne De Criminologie*, 44(2), 209-240.; Wilson, G. B., et al. (2007). "Phewwww, bingoed!": Motivations and variations of methods for using heroin in Scottish prisons. *Addiction Research & Theory*, 15(2), 205-224.

68 Latvian National Focal Point, l.c., 2004; National Anti-Drug Agency, l.c., 2007.

69 Korte et al., l.c., 1998; Todts et al., l.c., 2006.

70 Edgar & O'Donnell, l.c., 1998; National Anti-Drug Agency, l.c., 2007; Todts et al., l.c., 2006.

71 Todts et al., l.c., 2006.

72 Frost & Tchertkov, l.c., 2002; Korte et al., l.c., 1998; Latvian National Focal Point, l.c., 2004.

73 Koulierakis et al., l.c., 1999; Plugge et al., l.c., 2006.

74 Boys et al., l.c., 2002; Todts et al., l.c., 2006.

75 Allwright et al., l.c., 2000; Koulierakis, l.c., 2006.

76 Jiang, l.c., 2005; Wooldredge & Steiner, l.c., 2008; J. MacDonald, M., l.c., 1999.

77 Bullock, l.c., 2003.

78 Mitchell & McCarthy, l.c., 2001.

4. Welke informatie ontbreekt?

Dit laatste puntje identificeert de lacunes in het onderzoeksdomein. De belangrijkste vaststelling is dat gestandaardiseerde informatie over dit topic ontbreekt. In vele Europese landen bestaat informatie over druggebruik bij gevangenen, maar de verzamelde informatie is zo verschillend dat vergelijkingen tussen studies heel moeilijk en soms zinloos zijn.

Terwijl veel informatie beschikbaar is over de prevalentie van druggebruik voor de detentie, bestaat er minder informatie over druggebruik tijdens de detentie en gegevens over druggebruik na de detentie zijn nagenoeg onbestaande. Meer informatie over druggebruik na de detentie is absoluut noodzakelijk.

Bovendien stellen we vast dat twee populaties ondervertegenwoordigd zijn: de vrouwen en de etnische minderheden. Omdat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in het strafrechtssysteem, worden ze vaak uit studies geweerd die dit onderzoeksdomein betreffen. De meerderheid van de studies nemen enkel mannen op én wanneer ook vrouwen worden opgenomen in de steekproef worden vaak geen aparte analyses verricht. Gebruik van illegale drugs verschilt tussen mannen en vrouwen in de algemene populatie.⁷⁹ Dit kan eveneens zo zijn bij mannelijke en vrouwelijke gevangenen, hetgeen uiteraard belangrijke gevolgen kan hebben voor het beleid in de gevangenis.

Terwijl er beperkte informatie voorhanden is over vrouwelijke gedetineerden, is de informatie over druggebruik bij etnische minderheden in de gevangenis nog meer beperkt. Naast de taalbarrière bij het afnemen van de vragenlijsten, kunnen hier ook politieke en ethische kwesties een rol spelen. Er zijn echter twee redenen waarom we ook deze populatie in het onderzoeksdomein moeten opnemen. In de eerste plaats is er verschil in gebruik van illegale drugs tussen etnische minderheden en de etnische meerderheid in de algemene populatie, dus deze verschillen kunnen evengoed optreden bij gevangenen.⁸⁰ Ten tweede zijn

etnische minderheden oververtegenwoordigd in de gevangenis. Het verschil in druggebruik tussen etnische minderheden en de etnische meerderheid kan dus belangrijke beleidsgevolgen hebben.

5. Besluit

Omdat gestandaardiseerde informatie ontbreekt over het gebruik van drugs bij (ex-)gedetineerden, was deze bijdrage geconcentreerd rond de vraag wat er al geweten is over de epidemiologie van druggebruik bij (ex-)gevangenen.

Op vier vragen werd een antwoord gezocht: in de eerste plaats gingen we na wat er gemeten wordt in Europa en wat niet. We stelden vast dat verschillende invullingen bestaan voor dezelfde concepten, zoals 'gevangene', 'drugs' en 'gebruik voor detentie'. Ten tweede stelden we vast dat er verschillende methoden bestaan in hoe onderzoekers druggebruik bij (ex-)gedetineerden meten; zo bestaan er verschillen in de geografische spreiding, het moment waarop het interview wordt afgenomen, enzovoort. Dit maakt het uiteraard moeilijk om vergelijkingen tussen studies op Europees niveau door te voeren. Ten derde stonden we stil bij de belangrijkste bevindingen uit de literatuur. We stelden vast dat het ooit-gebruik en het gebruik voor, tijdens en na de detentie bij de respondenten zeer hoog ligt, in vergelijking met de algemene populatie. Maar wat belangrijker is, is dat we heel moeilijk resultaten kunnen veralgemenen en dus vergelijken omdat er zoveel verschillen optreden in definities en onderzoeksmethoden. Ten vierde beschreven we in deze paper de hiaten in de wetenschappelijke literatuur: er is absoluut meer onderzoek nodig naar druggebruik na de detentie en bij druggebruik bij vrouwelijke en allochtone gevangenen.

Wanneer we ooit een Europees beeld willen hebben van druggebruik voor, tijdens en na de detentie, is er nog veel werk aan de winkel.

⁷⁹ EMCDDA, l.c., 2007a.

⁸⁰ Bernstein, E., et al. (2005). *Racial and Ethnic Diversity among a Heroin and Cocaine Using Population: Treatment System Utilization*. *Journal of Addiction Dis.*, 24(4), 43–63.; Huang, B. J., et al. (2006). *Race-ethnicity and the prevalence and co-occurrence of Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, alcohol and drug use disorders and Axis I and II disorders: United States, 2001 to 2002*. *Comprehensive Psychiatry*, 47(4), 254-259.

Vertalers en bewakers van 'herstel' in de gevangenis

Bart Claes & Wim Duerloo *

Iets meer dan een jaar geleden traden de wetten van 17 mei 2006 met betrekking tot de externe rechtspositie van de gedetineerden en de strafuitvoeringsrechtbanken gedeeltelijk in werking.¹ Deze wetten kunnen een kentering inluiden in de wereld van de strafuitvoering. Het was de toenmalige minister van Justitie Verwilghen die bij de oprichting van de Commissie Holsters in februari 2000 stelde: *"Ik meen dus dat wij vandaag – politiek en maatschappelijk gezien – een historische kans krijgen om de strafuitvoering (maar ook de straftoemeting) die meer dan anderhalve eeuw verwaarloosd zijn geweest, tot een logisch en performant systeem uit te bouwen, met daarin één duidelijke rode draad: het herstel van de relatie tussen dader, slachtoffer en maatschappij."* Hoewel minister Verwilghen initieel voor ogen had om de strafrechtspleging, inclusief de strafuitvoering, volledig te heroriënteren tot een *"Wetboek van herstellvordering, met daarin een luik van hersteltoemeting en een luik hersteluitvoering"* vinden we in de wetten de vooropgestelde notie van 'herstel' niet meer expliciet terug.

De uitdagingen omtrent deze herstel- en slachtoffergerichtheid in de fase van de strafuitvoering vormen op overlegmomenten tussen praktijkwerkers vaak het startpunt voor diepgaande discussies. De praktijkwerkers die werkzaam zijn in de gevangenis en in contact komen met gedetineerden kijken vanuit hun eigen positie en rol naar deze uitdagingen. De verschillen in meningen, gedachten, verwachtingen, uitgangspunten, visies kunnen voortkomen uit de wijze waarop de praktijkwerker de notie 'herstel' naar de detentiecontext invult of vertaalt. In deze bijdragen proberen we zicht te krijgen op de wijze waarop praktijkwerkers invulling geven aan de notie 'herstel'. De zeer brede en diverse groep aan praktijkwerkers laat ons vanzelfsprekend niet toe veralgemeningen te doen. Slechts enkele bedenkingen, gevoeligheden en spanningsvelden werken we uit opdat zij het beeld over het invullen en vertalen van de notie 'herstel' naar de detentiecontext verder zouden kunnen aanvullen.

Vertalen van 'herstel'

Reflecteren over de notie 'herstel' is nog steeds geen sinecure. Op overlegmomenten en in debatten is het vaak moeilijk om te komen tot een algemene, afgebakende, allesomvattende en door iedereen gedragen definitie of omschrijving van 'herstel'. Niet ongewoon dat deze discussies dan ook durven verzanden in grote filosofische mijmeringen met daaraan gekoppeld een verscheidenheid aan mensvisies en maatschappijbeelden.

Wanneer we in gesprek gaan met praktijkwerkers in de penitentiaire context blijkt dat niet alleen voor academici maar ook voor hen de notie 'herstel' vele gedaantes en gezichten kan hebben. MacKay stelde dat bij een implementatie en toepassing van de notie 'herstel' in het gevangeniswezen de veelheid aan betekenissen en dientengevolge ook aan praktijken die achter dit concept schuilen aanleiding kunnen geven tot ernstige waardenconflicten.² Het 'Vademecum voor een herstelgerichte detentie' bevestigt dat de meeste problemen in verband met de ontwikkeling van een op herstelgerichte gevangenis onder andere afhangen van de betekenis die men zal verlenen aan het project, dus aan de notie 'herstel'.³ Weliswaar bestaat er voor een deel van de praktijkwerkers zoals de (voormalige) herstelconsulenten een duidelijke begripsafbakening en betekenisverlening aan de notie 'herstel'. Dit is echter niet de realiteit voor alle praktijkwerkers en daarbij kunnen deze afbakeningen en betekenissen van 'herstel' onderling verschillen.

Er zijn enkele algemene kenmerken van 'herstel' die op gevoelsmatige basis bij de praktijkwerker terug te vinden zijn. Dit zijn dan voornamelijk de kenmerken die gelinkt kunnen worden aan de eigen moraliteit, mensbeeld en maatschappijvisie. Zo lijkt de driehoeksverhouding tussen de dader, het slachtoffer en de samenleving als een algemeen kenmerk beschouwd te worden. De actieve rol van deze drie actoren in het

* Bart Claes is wetenschappelijk medewerker FWO, vakgroep Criminologie, Faculteit Recht en Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (VUB). Wim Duerloo is trajectbegeleider CAW De Kempen, afdeling Justitieel Welzijnswerk.

1 Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S. 15 juni 2006; Wet van 17 mei 2006 tot invoering van de strafuitvoeringsrechtbanken, B.S. 15 juni 2006.

2 R. MACKAY, Ethics and Restorative Justice In Prisons, *onuitg.*, 2001, 1-13; R. MACKAY, 'Ethics and good practices in restorative justice' in EUROPEAN FORUM FOR VICTIM-OFFENDER MEDIATION AND RESTORATIVE JUSTICE (ed.), Victim-offender mediation in Europe. Making Restorative Justice work Leuven, Leuven University Press, 2000, 49-67.

3 T. VAN CAMP, T. VAN WIN, I. AERTSEN, P. DAENINCK, F. HODIAUMONT en H. MALEMPRE, Vademecum Herstelrecht en gevangenis, Gent, Academia Press, 2004, 80.

herstel van de sociale band en vooral het doorlopen van een traject of proces bij dader en slachtoffer lijken een steeds terugkerend gegeven in de gesprekken met praktijkwerkers.

Niet alleen bestaat er een verscheidenheid aan invullingen van de notie 'herstel' maar ook hieraan verbonden zijn er verschillende vertalingen van de beoogde uitgangspunten van 'herstel' naar de concrete praktijk waar te nemen. Praktijkwerkers blijken zich bij deze invulling en/of vertaling van 'herstel' naar de gevangenisvloer te verhouden op een continuüm of spanningsveld tussen twee uitersten met aan de ene kant een procesgerichte vertaling en aan de andere kant een productgerichte invulling van de notie 'herstel'.

In de literatuur vinden we reeds jaren een vergelijkbaar debat terug aangaande de implementatie van restorative justice. Zo zien we dat er een onderscheid gemaakt wordt tussen het *procesgerichte model* en het *productgerichte model* met deze bemerking dat het in de praktijk vaak gaat om een combinatie van beide modellen. Dit modellendebat gaat veel breder en dieper dan het louter vertalen van de notie 'herstel' en richt zich ook op de relatie met het bestaande strafrechtssysteem. In deze bijdrage gaan we beide modellen enkel bekijken vanuit het oogpunt van het proces- en productgerichte continuüm waarop praktijkwerkers zich bevinden bij het vertalen van de notie 'herstel'.⁴

In het *procesgerichte model* vinden we kenmerken terug die praktijkwerkers hanteren bij een procesgerichte vertaling van de notie 'herstel' naar de gevangenisvloer. De notie 'herstel' wordt vertaald naar een procesmatig gebeuren dat zich richt op het omgaan met het delict vanuit het verleden, het heden en de toekomst. 'Herstel' wordt gezien als een individueel traject van de gedetineerde op basis van zijn eigen waarden, sterktes en capaciteiten om naar het leven te kijken. Daarnaast is er grote aandacht voor het vrijwillige karakter in het engagement van de gedetineerde in bijvoorbeeld een herstelrechtelijke activiteit. Metaforisch gesteld: de gedetineerde vertrekt op reis, niet wetende welke zijn eindbestemming is, noch hoe lang deze reis gaat duren noch of hij gaat aankomen. De praktijkwerker kan in deze procesgerichte vertaling van de notie 'herstel' gezien worden als een reisbegeleider die de gedetineerde ondersteunt in *zijn* reis.

Het *productgerichte model* is daarentegen vooral gericht op het bereiken van de kernwaarde van 'herstel', zijnde het herstellen van het leed dat veroorzaakt

werd door het misdrijf. De nadruk komt te liggen op het bereiken van een herstelgericht resultaat. Het te doorlopen traject van de gedetineerde, de slachtofferdaderbemiddeling of de herstelgerichte activiteit worden gezien als een middel, een methodiek om tot een bepaald doel, het resultaat, te komen. De rol van de praktijkwerker vanuit deze productgerichte vertaling is eerder deze van een gids die de reis heeft uitgestippeld en de eindbestemming voor ogen houdt.

De positie van de praktijkwerker op dit continuüm van een proces- tot productgerichte vertaling van de notie 'herstel', wordt bepaald door een aantal factoren die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en elkaar dus beïnvloeden. Ten eerste wordt de positie op dit spanningsveld bepaald door het tijds kader, de werkomgeving en de verwachtingen van de gedetineerde. Daarnaast bepaalt het eigen *Ik* van de praktijkwerker zoals zijn achtergrond, persoonlijkheid, moraliteit, mensvisie en maatschappijbeeld mee zijn positie op dit continuüm. Ten derde beoefent de praktijkwerker zijn professionele activiteiten uit vanuit een organisatie, instelling of overheid met een eigen rationaliteit, missie, visie en beoogde doelstellingen.⁵ Zo bepalen bijvoorbeeld de verwachtingen van de werkgever en/of de subsidiërende overheden mee de positionering van de praktijkwerker op dit continuüm.

De verschillende posities die door de praktijkwerker op dit continuüm kunnen worden ingenomen, hebben een invloed op de concrete vertaling van de notie 'herstel' in de gevangenis. De posities van praktijkwerkers tussen de proces- en productgerichte vertaling van 'herstel' verschillen waardoor er een *horizontale spanning* kan ontstaan tussen de praktijkwerkers onderling ten aanzien van de concrete invulling van 'herstel' zowel in de gevangenis als ten aanzien van de gedetineerde.

Praktijkwerkers verhouden zich niet alleen naar elkaar toe op dit continuüm maar ook naar andere actoren binnen en buiten de strafuitvoering zoals de strafuitvoeringsrechtbanken, de gevangenisdirectie, de schuld- en slachtofferdaderbemiddelaars, enzovoort. Zoals hierboven gesteld wordt de positie van de praktijkwerker op het continuüm medebepaald vanuit de eigen organisatie, instelling of (subsidiërende) overheid. Vanzelfsprekend dienen praktijkwerkers zich op dit continuüm ook te verhouden ten aanzien van deze actoren. Zo kunnen de verwachtingen naar implementatie en vertaling van de notie 'herstel' in een herstelgerichte activiteit vanuit de operationele plannen van

⁴ Voor meer informatie omtrent procesgerichte en productgerichte modellen: M. ZERNOVA en M. WRIGHT, 'Alternative versions of restorative justice' in G. JOHNSTONE en D.W. VAN NESS (eds.), *Handbook of restorative justice*, Devon, Willan Publishing, 2007, 91-109; J. BRAITHWAITE en H. STRANG, 'Introduction: restorative justice and civil society', in H. STRANG en J. BRAITHWAITE (eds.), *Restorative justice and civil society*, Cambridge, University Press, 2001.

⁵ B. CLAES, 'Cijfers en letters: een wereld van verschil! Een verkenning van mogelijke spanningsvelden bij de normering van bemiddeling', *Panopticon*, 2008, nr. 3, 52-56.

de gevangenis heel erg gericht zijn op een te bereiken resultaat met de gedetineerde. Praktijkwerkers, werkzaam in de herstelgerichte activiteit, kunnen zich daarentegen bij de vertaling van de notie 'herstel' eerder op het procesgerichte uiterste van het continuüm bevinden. Hierdoor is sprake van een *verticale spanning* tussen praktijkwerkers en andere actoren, organisaties, instellingen of overheden. De invulling van de notie 'herstel' op de gevangenisvloer is bijgevolg niet alleen onderhevig aan horizontale maar ook aan verticale positioneringen op een continuüm tussen proces- en productgerichte vertalingen.

Hoe herstel, wat herstel, ik betaal toch!

De notie 'herstel' dekt nu eenmaal vele ladingen en wordt door onder andere Weitekamp gelinkt aan concepten als verzoening, compensatie, teruggave en schadevergoeding.⁶ Herstel van de dader aan het slachtoffer kan vele gedaantes of vormen aannemen. Over het algemeen kunnen we de mogelijke vormen van herstel onderverdelen in twee groepen, namelijk materieel en immaterieel of symbolisch herstel. Beide groepen overlappen elkaar en een materieel herstel kan vanzelfsprekend een symbolische functie hebben zoals de erkenning van het slachtofferschap of het opnemen van zijn verantwoordelijkheid. Bij vormen van materieel herstel denken we voornamelijk aan de teruggave van goederen, financiële vergoedingen, enzovoort. Daartegenover staat het symbolisch herstel waarbij we denken aan vormen als spijtbetuigingen, excuses, het beantwoorden van vragen, het doen van gemeenschapsdienst, enzovoort. Strang benadrukt dat uit studies van slachtofferschap blijkt dat slachtoffers de meeste waarde hechten aan symbolisch herstel in plaats van aan materieel herstel.⁷

In de bovenvermelde wet komt de relatie dader-slachtoffer onder andere aan bod via de formulering van de tegenaanwijzigingen op basis waarvan de toekenning van een strafuitvoeringsmodaliteit kan worden geweigerd. Afhankelijk van de strafuitvoeringsmodaliteiten hebben deze onder meer betrekking op de houding van de veroordeelde ten aanzien van de slachtoffers en de inspanningen die worden geleverd om de burgerlijke partijen te vergoeden. Volledig in lijn met de verscheidenheid aan vormen en betekenissen van een mogelijk 'herstel' werd in de voorbereidende stukken⁸ verschillende malen opgemerkt dat deze contra-

indicatie omtrent de houding van de veroordeelde ten aanzien van de slachtoffers meer is dan het louter financieel herstel en dat het slachtoffer niet altijd een vergoeding verwacht maar soms ook gewoon erkenning. In de Ministeriële omzendbrief van 7 februari 2007 wordt hierbij zelfs expliciet verwezen naar bemiddeling of de deelname aan herstelgerichte activiteiten.

Deze betekenisverleningen aan de tegenindicatie omtrent de houding van de veroordeelde ten aanzien van het slachtoffer plaatsen zich op het continuüm tussen proces- en productgerichte vertalingen van de notie 'herstel' eerder bij een procesgerichte invulling. Tegenover deze procesgerichte invulling van de tegenindicatie staan de resultaten van het kleine onderzoek van Eric Maes⁹ waaruit bleek dat de voormalige VI-commissies deze contra-indicatie van de houding van het slachtoffer vooral afwogen aan de bereidheid van de veroordeelde om de schadevergoeding aan de burgerlijke partijen te willen betalen. Op het eerste zicht lijkt dit eerder een productgerichte invulling van deze contra-indicatie. Na de gedeeltelijke inwerkingtreding van de nieuwe wet en de installering van de strafuitvoeringsrechtsbanken kunnen we ons de vraag stellen of er ook nu sprake is van een eerder productgerichte invulling van de tegenindicatie, en dus productgerichte vertaling van de hierin vervatte notie van 'herstel'.

Een dergelijke productgerichte invulling van de tegenindicatie omtrent de houding van de veroordeelde ten aanzien van het slachtoffer lijkt om pragmatische en rechtstheoretische redenen verdedigbaar. Het betalen van de schadevergoeding aan de burgerlijke partij kan vaak als enig objectief instrument gebruikt worden om na te gaan of de gedetineerde daadwerkelijk inspanningen heeft geleverd naar zijn slachtoffer toe. Daarbij heeft het afsluiten van een overeenkomst tot betalen of het effectief betalen van een schadevergoeding een tastbaar en zichtbaar karakter voor alle betrokkenen, dus ook voor de instanties die zich (wel of niet adviseerend) dienen uit te spreken aangaande deze contra-indicatie.

De Commissie Holsters¹⁰ gaf als basisbeginsel voor de externe rechtspositie van de gedetineerde aan dat de fundamentele rechten van de gedetineerde beschermd dienden te worden. De rechtspositie van de gedetineerde dient aldus gewaarborgd te zijn. Vertrekende vanuit een rechtspositionele benadering van de gedetineerde betekent dit dat de contra-indicatie omtrent de houding van de veroordeelde ten aanzien

6 E. WEITEKAMP, 'The history of restorative justice', in G. BAZEMORE en L. WALGRAVE (eds.), *Restorative Juvenile Justice: Repairing the harm of Youth Crime*, Monsey, NY Criminal Justice Press, 75.

7 H. STRANG, 'Is restorative justice imposing its agenda on victims?', in H. ZEHR en B. TOEWS (eds.), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey, NY Criminal Justice Press, 98.

8 Parl. St. Kamer, 51-2170/010, p. 107-111.

9 E. MAES, 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in België', paper congres NVK, 17 juni 2004.

10 I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK en F. PIETERS (eds.), *De Commissie Holsters buitenspel?*, Politeia, Brussel, 2004, 159p.

van het slachtoffer wettelijk moet worden vastgesteld. Snacken stelt dat het gebrek aan een concrete operationalisering van deze contra-indicatie leidt tot onduidelijkheid voor de gedetineerde.¹¹ De gedetineerde heeft als rechtssubject het recht te weten wat de wetgever specifiek van hem verwacht zodat hij zelf geen slachtoffer kan worden van vage en/of onduidelijk gestelde eisen. Het operationaliseren of objectiveren van de contra-indicatie draagt bij tot de bescherming van de gedetineerde ten aanzien van het systeem. Om hieraan tegemoet te komen dringt een productgerichte invulling van deze contra-indicatie, en ook naar de hierin vervatte vertaling van de notie 'herstel', zich op. Daarenboven draagt een productgerichte vertaling van deze contra-indicatie naar het betalen van de burgerlijke partij bij tot de rechtsbescherming van de gedetineerde. De gedetineerde maar ook de praktijkwerkers, de strafuitvoeringsrechtbank en het slachtoffer kunnen zich tegenover deze contra-indicatie verhouden op een juridisch meest duidelijke en bewijsbare wijze.

Zoals hierboven reeds gesteld ontbreekt het aan een wettelijk vastgelegde invulling van de tegenindicatie en dus ook aan een procesgerichte of productgerichte vertaling van de hierin vervatte notie van 'herstel'. Praktijkmensen en ook de strafuitvoeringsrechtbank worden gedwongen om zelf over te gaan tot een invulling of vertaling, explicitering, verduidelijking en operationalisering van deze contra-indicatie. Hierdoor ontstaan er horizontale en verticale spanningsvelden op het continuüm van proces- en productgerichte vertaling van de notie 'herstel'.

In hun werk in de gevangenis hechten praktijkwerkers veel belang aan het individuele traject van de gedetineerde en de notie 'herstel' krijgt over het algemeen een eerder procesgerichte vertaling mee. Praktijkwerkers verwijzen hierbij graag naar de voorbereidende stukken en de Ministeriële omzendbrief van 7 februari 2007. Daartegenover staan de hierboven beschreven overwegingen naar een eerder productgerichte invulling van de tegenindicatie en de hierin vervatte notie van 'herstel'. Praktijkwerkers worden geconfronteerd met de reële en objectieve verwachtingen vanuit de strafuitvoeringsrechtbank aan de gedetineerde. Op het continuüm tussen procesgerichte en productgerichte vertalingen van de notie 'herstel' naar de invulling van de tegenindicatie ontstaat er een verticale spanning tussen bijvoorbeeld de strafuitvoeringsrechtbank (eerder productgerichte vertaling) en de praktijkwerker (eerder procesgerichte vertaling). Praktijkwerkers ervaren dat deze verticale spanning een invloed heeft op het werken met gedetineerden. Zo krijgen gede-

tineerden vanuit instanties zoals de strafuitvoeringsrechtbank eerder productgerichte vertalingen van de notie 'herstel' te horen. De mogelijkheden om een herstelgericht traject uit te werken met de gedetineerde omtrent de bredere aspecten van zelfherstel en herstel aan het slachtoffer kunnen door deze vertaling gehypothekeerd worden.

Dit verticaal spanningsveld veroorzaakt ook een horizontale spanning tussen de praktijkwerkers onderling. Praktijkwerkers dienen zich te verhouden ten aanzien van het top-down (strafuitvoeringsrechtbanken) en bottom-up (gedetineerden) appèl naar een meer productgerichte vertaling van deze contra-indicatie of de notie 'herstel'. Praktijkwerkers kunnen in hun positionering op het continuüm van proces- en productgerichte vertaling van de notie 'herstel', terecht of onterecht, hiervoor niet onverschillig blijven. Positionele verschuivingen van praktijkwerkers op dit continuüm naar een meer productgerichte vertaling van de notie 'herstel', behoren niet meer tot het verleden.

Van binnen uit

Op het vlak van herstel in de detentiecontext werd er de afgelopen jaren baanbrekend werk geleverd door een verscheidenheid aan organisaties en functies binnen de gevangenissetting. Eind 2000 startte de landelijke invoering van het project 'herstelgerichte detentie', na een experimentele periode van drie jaar in zes gevangenissen, met als opdracht alle Belgische strafinrichtingen te begeleiden in het veranderingsproces naar een herstelgerichte gevangenscultuur en -structuur.¹² De herstelconsulenten trachtten vanuit hun structurele opdracht bij te dragen in het tot stand brengen van deze cultuur en de uitbouw van een coherent gevangenisbeleid dat aansluit bij het model van herstelgerichte detentie. De operationele doelstellingen, bijhorende instrumenten en concrete acties poogden om in het leven en werken van de mensen in de gevangenis, vanop de gevangenisvloer, een herstelgerichte cultuur te ontwikkelen. Terugblikkend op de concrete acties en inspanningen van deze herstelconsulenten kunnen we hier spreken van een eerder bottom-upintroduktie van de notie 'herstel' in de detentiecontext. Het herstelgericht werken vindt meer en meer zijn weg binnen het gevangenis-instituut en het begrip 'herstel' is geen nobele onbekende meer in detentie.

De Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden biedt een wettelijk kader om verder te groeien naar een herstelgerichte

11 S. SNACKEN, 'De voorstellen van de subcommissie externe rechtspositie van gedetineerden', in I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK en F. PIETERS (eds.), o.c., 62.

12 T. VAN CAMP, T. VAN WIN, I. AERTSEN, P. DAENINCK, F. HODIAUMONT en H. MALEMPRE, *Vademecum Herstelrecht en gevangenis*, Gent, Academia Press, 2004, 1-2.

benadering in de strafuitvoering. In de loop van 2007 zijn verscheidene delen van de basiswet betreffende het gevangeniswezen in werking getreden¹³ en via verscheidene Koninklijke Besluiten en ministeriële omzendbrieven werden de gevangenis geïnformeerd over de in te voeren procedures. De bestaande en verdere introductie van het wettelijk kader plaatsen we in een eerder top-downintroductie van de notie 'herstel' in de gevangeniscontext. Het aanbieden of opleggen van een wettelijk kader biedt niet vanzelfsprekend de beoogde mogelijkheden, doelstellingen noch resultaten in het leven en werken in de gevangenis.

De huidige aandacht voor deze top-downintroductie van de notie 'herstel' in de detentiecontext zou een onderbelichting van de bottom-upinitiatieven tot gevolg kunnen hebben. Meer nog zou het wettelijk kader de verdere ontplooiingskansen van bestaande en toekomstige initiatieven in de gevangenis kunnen hypothetiseren. Wanneer we een effectieve verandering in de bestaande collectieve gedragpatronen willen bekomen lijkt een toenemende aandacht voor de bottom-upintroductie van de notie 'herstel' noodzakelijk. Het creëren van een maatschappelijk draagvlak in de detentiecontext lijkt ons in dit stadium nog steeds primordiaal. Grote aandacht dient dan ook uit te gaan naar het eigen en tot onderdeel van het innerlijke maken van de notie 'herstel' bij de praktijkwerkers. Het zijn in de eerste plaats deze praktijkwerkers die het tegengewicht kunnen vormen voor een mogelijke vertaling van de notie 'herstel' naar een vorm van 'herstel-light'denken waarbij de initiële herstelrechtelijke ambities zijn verzwakt of zelfs opgegeven.

De notie 'herstel' en herstelgericht werken mag door de praktijkwerkers niet gezien worden als een bijzonder afzonderlijk thema dat door de veranderende maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van gedetineerden en het nieuwe wettelijke kader op een bepaald moment in het traject van de gedetineerde ter sprake gebracht moet worden. De notie 'herstel' kan zich gelinkt worden aan verscheidene thema's in het individuele begeleidingswerk en in het uitbouwen/herstellen van het sociale netwerk. Hiermee willen we zeker geen pleidooi houden voor een 'nieuwe' praktijkwerker die bij elk individueel gesprek met de gedetineerde de notie herstel uitvoerig belicht. Hoe vrij is deze gedetineerde dan nog in het bepalen van zijn eigen keuzes en traject? Gaat de praktijkwerker dan ook niet te ver in het induceren van nieuwe denkkaars? Het lijkt ons voor de praktijkwerker meer een 'in het achterhoofd hebben' van de notie 'herstel' in de gesprekken met de gedetineerden en de brug te kunnen

maken naar het herstelgericht werken wanneer hiertoe de ruimte en de mogelijkheid gegeven wordt.

Onder meer door in dialoog en in relatie te gaan met gedetineerden creëert de praktijkwerker zijn eigen werkinstrumenten. Daarnaast worden praktijkwerkers door hun respectievelijke organisaties ondersteund en krijgen zij *tools* aangereikt. Niet alleen omtrent de notie 'herstel' maar vooral over 'hoe vertaal je dit naar de gesprekken met en het traject van de gedetineerde' zijn praktijkwerkers nog steeds op zoek naar bijkomende handvaten. Hoe kan je bijvoorbeeld aspecten van slachtofferschap, vergeving, verantwoordelijkheid, spijt, enzovoort bespreekbaar maken bij de gedetineerde? Met veel nieuwsgierigheid kijken we uit naar de lancering van het werkboek "Herstel vanuit de cel", één van de projecten van de herstelconsulenten.

Bovenstaande redenering is geen pleidooi voor het stroomlijnen van de praktijkwerkers in de één of de andere richting door middel van een uitgebreid instrumentarium of het uitwerken van protocollen. Daarenboven wensen we te benadrukken dat praktijkwerkers vanuit de aard van hun beroep geen ziellose toepassers mogen zijn van wetenschappelijke inzichten. Vanuit zijn eigen mensbeeld en maatschappijvisie kan hij zich verhouden ten aanzien van de aangeleverde praktische handvaten en methodieken. Kunneman beklemtoont vanuit het begrip normatieve professionaliteit het belang van deze morele waarden en kwaliteiten van de praktijkwerker.¹⁴ Iedere praktijkwerker moet dan ook gestimuleerd worden om reflexief te zijn over het eigen op 'herstel' gericht handelen, dit te kunnen delen met anderen en zich te verhouden ten aanzien van aangeleverde praktische handvaten en invullingen/ vertalingen van de notie 'herstel'.

Vanuit de notie 'herstel' en het wettelijk kader wordt de gedetineerde uitgedaagd om in relatie te gaan staan met zijn slachtoffers. Zoals hierboven vermeld vinden nieuwe verwachtingen ten aanzien van gedetineerden, zoals het betalen van de burgerlijke partijen en het deelnemen aan herstelgerichte activiteiten, hun weg naar en in de gevangenis. Het mag dan een legitieme maatschappelijke verwachting zijn dat gedetineerden aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid om inspanningen te leveren aangaande zelfherstel en herstel van de relatie met zijn slachtoffers. Toch moeten we vaststellen dat het bestaande gevangenisregime, zijn (sub)cultuur, de structuur en interne organisatie nog steeds grote barrières vormen voor de gedetineerden om deze verwachtingen in te lossen en bijvoorbeeld kwetsbaarheid en emotionaliteit een plaats te

13 Het gaat met name om de algemene beginselen, de bepalingen met betrekking tot orde en veiligheid, de briefwisseling met de autoriteiten en het optreden van de onderzoeksrechter.

14 K. DRIESSENS en D. GELDHOF, "Normatieve professionaliteit in het sociaal werk", ALERT, 2008, nr. 2, 66-75; T. VAN DEN ENDE en H. KUNNEMAN, "Normatieve professionaliteit en normatieve professionalisering. Een pleidooi voor conceptuele verdieping", in G. JACOBS, R. MEIJ, H. TENWOLDE en Y. ZOMER, Goed werk. Verkenningen van normatieve professionalisering, SWP, Amsterdam, 2008, 320p.

geven in dit geheel.

In een slachtoffer-daderbemiddeling is de bemiddelaar, zoals gesteld in Aanbeveling N°R(99)19 van de Raad van Europa¹⁵, belast te zorgen voor een veilige en comfortabele omgeving voor de bemiddeling. Vanop de gevangenisvloer en vanuit verscheidene studies omtrent de negatieve effecten van detentie of de mogelijk op te lopen detentieschade kunnen we stellen dat het kader van de gevangenis een veilige en comfortabele omgeving voor de gedetineerde, om zijn ziel als het ware bloot te leggen en emotioneel en geestelijk in het reine te komen met het delict, nog niet kan garanderen. Het in relatie gaan staan met het slachtoffer mag dan geponeerd worden als een verantwoordelijkheid van de gedetineerde maar ook de praktijkwerkers kunnen aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid in het creëren van de noodzakelijke randvoorwaarden.

De bewakers

Wanneer we spreken over het werken aan een herstelgerichte gevangenis cultuur, wordt er al snel verwezen naar de functie van de herstelconsulent. In de Ministeriële omzendbrief van 4 oktober 2000 kreeg de herstelconsulent ook de opdracht mee om *binnen de strafinrichting waar hij wordt toegevoegd het veranderingsproces naar een herstelgerichte gevangenis cultuur te begeleiden*. Vanuit zijn functie als adviseur van de gevangenisdirectie richtte hij zich vooral op het scheppen van de randvoorwaarden en het stimuleren van herstelgerichte activiteiten. Na een periode van acht jaar evolueerde de adviserende functie van herstelconsulent via het statutair examen naar een uitdovend kader van attaché herstelgerichte detentie. De nieuwe directiefunctie 'Attaché operationele ondersteuning' met bijhorende functieomschrijving werd boven de doopvont gehouden. In de toekomst zal er in elke gevangenis één contactpersoon, een aan te duiden staf lid bij de directie, als aanspreekpunt fungeren voor de aspecten van herstelgerichte detentie.

Voor de mogelijke positieve en/of negatieve gevolgen van dit veranderingsproces naar de behouden strategische doelstelling, i.c. het realiseren van een herstelgerichte detentie, is het op dit moment nog koffiedik kijken. Het is af te wachten welke prioriteit het werken

aan een herstelgerichte gevangenis cultuur zowel in de jaarlijkse operationele plannen van de gevangenis als bij het directielid dat fungeert als aanspreekpunt krijgt. Mogelijks kan de aanwezigheid van de notie 'herstel' in de operationele plannen leiden tot een meer gedeelde verantwoordelijkheid. De herstelconsulent werd voorheen te vaak bestempeld als de drager van de herstelgedachte en kreeg hierbij dan ook *de* verantwoordelijkheid voor het bewerkstelligen van een herstelgerichte detentie toegeschoven. In deze ontwikkelingen wordt er alleszins rekening gehouden met een van de knelpunten in de ministeriële omzendbrief van 4 oktober 2000. De voormalige herstelconsulent had geen enkele beslissingsbevoegdheid en de adviezen waren door de directie vrij te interpreteren en te hanteren.

Ontegensprekelijk zal deze nieuwe vorm van structurele inbedding een invloed hebben op het veranderingsproces naar een herstelgerichte gevangenis cultuur. Herstelgerichte detentie zal niet staan of vallen met deze nieuwe structurele inbedding. Het introduceren van de notie 'herstel' in de detentiecontext is een last te dragen door vele schouders. Alle praktijkwerkers, vanuit het principe 'brede schouders dragen brede lasten', hebben vanuit hun eigen positie en rol een verantwoordelijkheid op te nemen. Zij dragen bij tot het inhoud geven en proces- en/of productgericht vertalen van de notie 'herstel' naar de gevangenisvloer. Zij zijn de bewakers van de notie 'herstel' in de gevangenis.

Niet alleen de veiligheid van de notie 'herstel' op de gevangenisvloer dient verzekerd te worden maar ook door het kritische vertalen van de notie 'herstel' naar hun rol binnen de gevangenis, geven de praktijkwerkers ruimte aan het concept om zich verder te ontwikkelen. Vanuit een gezonde interesse zoeken de bewakers van herstel de interactie met het concept. Meer nog heeft de bewaker de opdracht met een *lens* van vertrouwen, eerlijkheid, transparantie en verantwoordelijkheid naar de notie 'herstel' te kijken. Van deze bewaker mag ook verwacht worden dat hij zich bewust maakt van zijn eigen positie in het vertalen van de notie 'herstel'. Dat hij zich kan plaatsen op het continuüm tussen proces- en productgerichte vertalen en zich aldus bewust is van de mogelijkheden maar ook van de gevaren die hiermee samengaan.

¹⁵ Council of Europe, Recommendation No.R(99)19 of the Committee of Ministers to member states concerning mediation in penal matters, Strassbourg, Council of Europe Publishing, 2000.

Staten-generaal van het Europees gevangeniswezen

Een aantal Franstalige advocaten nam het initiatief om een colloquium te organiseren over het gevangenisbeleid in Europa. Deze Staten-generaal ligt in het verlengde van de Staten-generaal die in 2006 in Frankrijk werd opgestart. De bedoeling van deze franse Staten-generaal was om een stand van zaken te geven betreffende het penitentiaire beleid en om hierover te reflecteren, niet enkel op nationaal maar ook op Europees niveau. Daarnaast is het ook de bedoeling om concrete oplossingen voor te stellen voor de actuele penitentiaire problemen.

De Staten-generaal zal plaatsvinden op 10 en 11 oktober in Brussel (in het Frans).

Meer informatie op www.conditionpenitentiaire.eu.

Van je familie moet je 't hebben!

Kinderen en familie van gedetineerden lijden mee onder de gevangenisstraf en worden daarom wel eens de 'verborgen slachtoffers' van het delict genoemd. Toch zien we dat ze in de meeste gevallen hun gedetineerde partner, vader, moeder, kind, ... niet aan hun lot overlaten. Ondanks de moeilijkheden die ze zelf ondervinden, blijven velen steunen, schrijven, op bezoek komen en bevestigen zo hun relatie. Kinderen en familie vormen voor gedetineerden een sterke band met de buitenwereld, vaak een motivatie om hun leven in de toekomst anders uit te bouwen en de plek waar zij nadien terug 'thuis' kunnen komen. Op 27 november organiseren De Rode Antraciet, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk en Vormingplus Oost-Brabant in het provinciehuis van Leuven een inspiratiedag over kinderen en familie van gedetineerden.

Meer informatie op www.derodeantraciet.be/pdf/inspiratiedag.pdf.

Straf blad!

In 'The Scarlet Letter', uitgegeven in 1850, beschrijft Nathaniel Hawthorne het tragische lot van Hester Prynne, een jonge vrouw die door de puriteinse gemeenschap te Boston gebrandmerkt wordt wegens overspel. Gelukkig wordt deze vorm van fysiek markeren al lang niet meer gebruikt. Toch brengt een strafrechtelijke sanctie ook vandaag nog een langdurige stigmatisering met zich mee. In vele gevallen staat een veroordeling een vlotte reïntegratie en de volle uitoefening van burgerrechten in de weg. Het fysiek merkteken werd in

de loop der tijd vervangen door een discreter – maar even efficiënt – mechanisme: het strafblad. Hoewel dit document duizenden mensen aanbelangt, stellen we vast dat er bijzonder weinig wetenschappelijk onderzoek naar gevoerd werd. Ook politieke reflectie over inhoud, gebruik en doel ervan lijkt te ontbreken. De wettelijke reglementering van het strafregister is dan ook weinig doordacht. Hierdoor ontstond een spanning tussen de beleidsdoelstelling – de reïntegratie van veroordeelden bevorderen – en de regelgeving. Als antwoord op deze lacunes organiseren de Liga voor Mensenrechten en de Ligue des Droits de l'Homme een wetenschappelijk colloquium over dit thema. Het colloquium is tweetalig. Er wordt gezorgd voor simultane vertaling in het Nederlands en het Frans.

Het colloquium vindt plaats op vrijdag 24 oktober van 9u tot 17u in het Huis der parlementsleden, Leuvenseweg 21, 1000 Brussel.

De Hoge Raad voor de Justitie, OVB en OBFV kennen 6 opleidingspunten toe aan deelnemers aan het colloquium.

Meer informatie op www.mensenrechten.be.

Studiedag 'Hoe punitief is België'

Op vrijdag 21 november 2008 organiseert de deelredactie 'Strafuitvoering en justitiële hulpverlening' in samenwerking met het Leuven Instituut voor Criminologie (LINC) een studiedag met als thema 'Hoe punitief is België?'. Deze gaat door in het Auditorium Zeger Van Hee, College De Valk, K.U.Leuven, Tiensestraat 41, 3000 Leuven.

Hoe punitief is België? De gevangenispopulatie stijgt al jaren en ook de alternatieve sancties – in het bijzonder de werkstraf – kennen een sterke opmars. Het lijkt wel alsof we méér straffen, en harder straffen.

Het punitiviteitsdebat kent echter uiteenlopende strekkingen. Men klaagt over de verloren geloofwaardigheid van het straffen en het algemene klimaat van straffeloosheid: geen eenduidig vervolgingsbeleid, de niet-uitvoering van korte vrijheidsstraffen, voorlopige invrijheidstellingen als hulpmiddel tegen de overbevolking, het 'softe' karakter van elektronisch toezicht – de zogenaamde 'ET-light' – en de laksheid waarmee andere maatregelen worden opgevolgd ... Tegelijk zou de grotere gevoeligheid voor de noden van slachtoffers op verschillende niveaus een strenger beleid in de hand werken.

In de ons omringende landen zien we gelijkaardige ontwikkelingen. In de vakliteratuur spreekt men over

'nieuwe punitiviteit', 'controlecultuur', 'strafpopulisme', 'een nieuwe straflust', 'heropleving van het strafrecht', 'penalisering van het sociale', enzovoort. Wat is hier van aan? En hoe zit het met België? Is er sprake van een verharding van het strafbeleid? Hoe verhoudt de bestraffingspraktijk zich tot de evoluerende criminaliteit? Treden politie en justitie kordater en meer doelgericht, maar misschien ook harder, op tegen overlast en afwijkend gedrag? Zien we een selectieve punitiviteit gericht tegen bepaalde groepen in de samenleving, met de focus vooral op de meer traditionele vormen van criminaliteit? Bieden nieuwe ontwikkelingen in het strafrechtelijke discours, de 'what works'-benadering, de juridisering van de strafuitvoering, enz. even zo vele aanzetten tot feitelijke verstrenging? Hoe moeten we de samenhang zien met bredere maatschappelijke tendensen? Dergelijke vragen staan centraal op de studiedag 'Hoe punitief is België?'

De studiedag is bedoeld voor alle actoren die rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken zijn op de strafrechtsbedeling: magistratuur, politie, justitiehuisen, preventiediensten, advocatuur, penitentiaire inrichtingen, strafuitvoeringsrechtbanken, justitieel welzijnswerk en andere welzijnsvoorzieningen, de diverse sectoren van de slachtofferzorg, wetenschappelijk onderzoekers en studenten.

Inschrijven kan uitsluitend online via www.maklu.be/punitiviteit. Deelnameprijs is 65 €, waarin inbegrepen: deelname studiedag; koffie, lunch, receptie; congresboek (uitgave MAKLU, verschijnt begin 2009). De uiterste inschrijvingsdatum is 14 november. Meer inlichtingen kunnen bekomen worden bij Andrea Ons of Sonja Wellens (andrea.ons@law.kuleuven.be; sonja.wellens@law.kuleuven.be): tel. ++32 (0)16 325300.

Meer informatie op www.maklu.be/punitiviteit.

28 november 2008: studiedag over de beperkte rechten van gedetineerden op sociale zekerheid

Met steun van de Koning Boudewijnstichting hebben vorsers van de Vrije Universiteit Brussel en van de Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix te Namen een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar de huidige positie van gedetineerden binnen de sociale zekerheid. Op 28 november wordt dit onderzoek voorgesteld op een studiedag te Brussel. De studiedag is volledig tweetalig, en vindt plaats in het Huis der Parlementairen, Leuvenseweg 21, 1009 Brussel. Het onthaal gebeurt vanaf 9 u, en het einde is voorzien rond 17 u. Verschillende sprekers zullen de sociale rechten van gedetineerden belichten. De resultaten van het onderzoek worden gebundeld in een boek dat tegen de studiedag zal verschijnen.

Meer informatie over het programma en over de inschrijvingsmodaliteiten zullen te vinden zijn op de website van de Koning Boudewijnstichting: www.kbs-frb.be/index.aspx?LangType=2067.